

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION
CREANGĂ” DIN MUNICIPIUL CHIȘINĂU**

**FACULTATEA ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI ȘI INFORMATICĂ
CATEDRA PEDAGOGIE PREȘCOLARĂ,
EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI DANS**

**PROGRAM DE STUDIU METODOLOGIA EDUCAȚIEI
PREȘCOLARE**

Efrosinia Haheu-Munteanu

**STRATEGII DE PREVENIRE A
ABUZULUI LA VÎRSTA TIMPURIE**

Suport de curs

Chișinău-2017

Aprobat la Senatul UPS "Ion Creangă", proces-verbal nr. 2 din 28 septembrie 2017

Autor:

Efrosinia HAHEU-MUNTEANU, dr., conf. univ.

Recenzenți:

1. Svetlana Rusnac, dr, conf.univ. Decan al Facultatii Psihologie, Stiinte ale Educatiei si Asistenta Sociala, ULIM

2. Pavlenco Mihaela, lector universitar, dr. Catedra Pedagogie Preșcolară, Educație Fizică și Dans, UPS I. Creangă

Strategii de prevenire a abuzului la vârsta timpurie : Suport de curs / Efrosinia Haheu-Munteanu ; Univ. Ped. de Stat "Ion Creangă" din Chișinău, Fac. Științe ale Educației și Informatică, Catedra Pedagogie Preșcolară, Educație Fizică și Dans, Progr. de studiu Metodologia Educației Preșcolare. – Chișinău : S. n., 2017 (Tipogr. UPS "Ion Creangă"). – 56 p. : tab. Bibliogr.: p. 54-56 (44 tit.). – Referințe bibliogr. în subsol. – 100 ex. ISBN 978-9975-46-343-0.

373.2(075.8)

H 15

FIȘA DISCIPLINEI						
Denumirea programului de studii		Metodologia educației preșcolare				
Ciclul		II, Masterat				
Denumirea cursului		Strategii de prevenire a abuzului la vârsta timpurie				
Facultatea/catedra responsabilă de curs		Facultatea Științe ale Educației și Informatică Catedra Pedagogie Preșcolară, Educație Fizică și Dans				
Titular de curs		Haheu – Munteanu Efrosinia				
Cadre didactice implicate						
e-mail		ehaheu.munteanu@gmail.com				
Codul cursului	Număr de credite ECTS	Anul	Semestrul	Total ore	Total ore	
					contact direct	Studiu individual
S.03.O.014	5	II	III	150	35	115
Descriere succintă a integrării cursului în programul de studii						
<p>Cursul „Strategii de prevenire a abuzului la vârsta timpurie” are drept obiectiv major abordarea problematicii prevenirii și combaterii violenței asupra copilului la vârste timpuri; principiilor de lucru care trebuie respectate în domeniul educației timpurii; redă succint datele esențiale despre principalele forme ale violenței asupra copilului și violenței în familie pe baza literaturii de specialitate, studiilor și experienței internaționale și naționale câștigate în practica de către serviciile de specialitate pe această problemă; Subliniază rolul și responsabilitățile diferitelor instituții și ale profesioniștilor implicați în prevenirea și rezolvarea cazurilor. Explică procedurile de colaborare intra/ interinstituționale în acest domeniu; Subliniază importanța formării profesionale inițiale și continue pentru toți profesioniștii care intervin în această problemă, precum și a pregătirii acestora în echipe multidisciplinare și interinstituționale</p>						
Competențe dezvoltate în cadrul cursului						
<ul style="list-style-type: none"> • selectarea și utilizarea instrumentariului normativ privind respectarea drepturilor copilului; • definirea și caracterizarea principalelor categorii de concepte teoretice și metodologice specifice domeniului; • distingerea și analiza factorilor care influențează climatul de violență în grădiniță și în familia copilului; • descrierea, interpretarea și evaluarea unor fenomene, procese caracteristice comportamentelor violente la copii care sunt determinate de experiența familială a copiilor sau de particularitățile individuale ale lor (cum ar fi insuficiența dezvoltării competențelor de cooperare, gestionare a furiei, toleranța scăzută la frustrare ș.a.); • comunicarea prin utilizarea unui limbaj științific, corect și coerent specific domeniului; • recunoașterea semnelor/ simptomelor diferitelor tipuri și forme de violență față de copii; • integrarea și utilizarea efectivă în procesul instructiv a strategiilor ce demonstrează manifestarea unei atitudini respectuoase față de toți copiii respectând astfel drepturile fiecărui copil; 						

Finalități de studii

La nivel de cunoaștere și înțelegere:

- să definească principiile de organizare a procesului educațional din grădiniță din perspectiva respectării drepturilor copilului;
- să explice acțiunile întreprinse pentru prevenirea tuturor formelor de abuz în instituția preșcolară față de copii;
- să relateze despre procedurile de intervenție în cazurile depistate de abuz.

La nivel de aplicare:

- să aplice strategii de prevenire a abuzului și neglijării copiilor la vârste timpurii;
- să semnaleze cazurile de abuz (copii victime ale violenței, respectiv adulți și/sau copii victime ale violenței în familie);
- să aplice modalități de colaborare cu familia copiilor preșcolari în scopul informării părinților;

La nivel de integrare:

- să-și formeze o viziune corectă asupra analizei problemelor existente și identificării unei soluții, elaborării participative a strategiilor de prevenire a abuzului față de copii la vârste timpurii;
- să conștientizeze necesitatea de sporire a responsabilităților cadrelor didactice în promovarea unei educații nonviolente;
- să-și autodezvolte capacități de acțiune în propriul domeniu profesional, și potențial de conduită autonomă și de colaborare cu alți specialiști în domeniul dat.

Precondiții

Pentru atingerea finalităților, masterandul trebuie să posede cunoștințe din sferile: Pedagogiei, Psihopedagogiei Speciale, Psihologiei, precum și activitatea profesională practică din domeniul educației și învățământului.

Conținutul unităților de curs

Tema 1. Etiologia principalelor forme de abuz și neglijare a copilului.

Definiții: Ce este abuzul? Teorii explicative fundamentale ale comportamentului agresiv, teorii explicative privind maltratarea copilului. Forme ale maltratării copilului: abuzul fizic, emoțional, sexual și neglijare. Forme simple specifice de maltratare a copilului și forme complexe.

Tema 2. Impactul maltratării fizice și psihice asupra copilului. Analiza fenomenului violenței și părți implicate. Consecințe ale violenței asupra dezvoltării copilului preșcolar.

Tema 3. Legislația internațională și națională în domeniul prevenirii abuzului. Legislația internațională, Convenția ONU pentru drepturile copilului. Prevederi din legislația națională. Metodologia de aplicarea Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobată prin ordinul ME nr.858 din 23.08 2013. Centre naționale și ONG de protecție a drepturilor copilului.

Tema 4. Strategii de stimulare a comportamentelor pozitive. Modalitățile de explorare socială a copiilor și stilurile parentale Aspecte psihopedagogice de stimulare a comportamentelor pozitive. Dezvoltarea competențelor parentale de gestionare a timpului autonom și independent al copilului. Pedepse nepotrivite. Modalități de disciplinare pozitivă. Strategii comportamentale de intervenție în

ADD.

Tema 5. Practici de educație nonviolentă la nivel european. Triple P. TRIPLE P – Positive Parenting Program..Practici europene de eradicarea intimidării în instituțiile de învățământ.

Strategii de predare-învățare

În cadrul cursului se vor utiliza metode centrate pe cel ce învață: prelegere interactivă, studiul de caz, exercițiul, modelarea, dezbatere, învățarea prin cooperare, controversa academică. ,metode de explorare directă, se va utiliza multimedia.

Masteranzilor se oferă suport de curs format tipărit pe hârtie și electronic. Suportul de curs este plasat în Repozitoriul universității.

Strategii de evaluare

Evaluare formativă se va realiza prin diverse metode: oral și în scris, prezentări, rapoarte, participarea la discuții, portofolii, teste etc.

Evaluarea cruenta I – lucrare practică

Evaluarea cruenta II- lucrare scrisă

Evaluarea finală de examen constă în convorbire orală în baza subiectelor

Nota finală se constituie din următoarele componente:

60% din notă constituie rezultatul evaluării finale (lucrarea finală de examen), 40 % din notă constituie evaluările curente petrecute pe parcursul semestrului, prin verificări succesive (cel puțin 2 evaluări).

Bibliografie

Obligatorie:

1. Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copiilor, 1990.
2. Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului. Aprobata prin ordinul Ministerului Educației nr.858 din 23 august 2013
3. Alexandrescu, G., Munteanu, D.,2005, Drepturile copilului: între principii și realitate, Organizatia Salvati Copiii, Bucuresti: Speed Promotion
4. Moscovici, S., 1998, Psihologia sociala a relatiilor cu celalalt, Editura Polirom, Iasi
5. Zamfir,C.,Zamfir,E.,1997, Pentru o societate centrata pe copil, Institutul de Cercetare a Calitatii Vietii, Bucuresti

Opțională:

1. Jigău, M.Prevenirea și combaterea violenței în școală: ghid practic pentru directori și cadre didactice. 2006
 2. Rolul și responsabilitățile personalului didactic în protecția și promovarea drepturilor copilului ANPDC, București 2006
- D. Petrovai, B. Bursuc Strategii specifice de prevenție și intervenție în comportamentul agresiv, București.2005

UNITATE DE CURS 1.

ETIOLOGIA PRINCIPALELOR FORME DE ABUZ ȘI NEGLIJARE A COPILULUI

Plan:

1.1. Teorii explicative privind maltratarea copilului.

1.2. Forme ale maltratării copilului

Obiective:

La finele acestei teme, masterandul va fi capabil:

- să cunoască principiile de organizare a procesului educațional din grădiniță din perspectiva respectării drepturilor copilului;
- să relateze despre efectele diverselor forme de abuz asupra copilului;
- să stabilească legături dintre comportamentele copiilor și stilurile parentale educative;
- să-și formeze o viziune corectă asupra analizei problemelor de abuz asupra copiilor.

1.1. TEORII EXPLICATIVE PRIVIND MALTRATAREA COPILULUI

EVOCARE: Reflectați asupra noțiunilor: agresivitate și violență, prin metoda bila dublă trasați diferențele și asemănările, propuneți câmpul semantic pentru fiecare noțiune, ce observați?

Ce este abuzul?

Abuzul și neglijarea copilului reprezintă un fenomen social complex, întâlnit din cele mai vechi timpuri. Însă, ca fenomen care desemnează violență împotriva copilului, a fost recunoscut doar în 1962, grație pediatrului din SUA, Henry Kempe care a prezentat și a afirmat în fața medicilor din lumea întreagă conceptul de „sindrom al copilului bătut”. Ulterior, problema copilului maltratat a devenit o preocupare și pentru științele sociale, juridice, psihologice, pedagogice, culturale și altele.¹

Conform Organizației Mondiale a Sănătății, ”abuzul reprezintă orice formă de maltratare fizică și/sau psihică, abuz sexual, neglijare, tratare neglijentă sau exploatare în scopuri comerciale sau orice alt tip de exploatare, care poate cauza daune efective sau potențiale pentru

¹Muntean A., Munteanu A. *Violență, traumă, reziliență*. Iași: Polirom, 2011, p113

sănătatea, supraviețuirea, dezvoltarea sau demnitatea copilului, în contextul unei relații de responsabilitate, încredere sau autoritate” .²

O definiție asemănătoare oferă și Asociația Națională a Asistenților Sociali din Statele Unite ale Americii: abuzul asupra copilului reprezintă toate formele de rele tratamente fizice și/sau emoționale, abuz sexual, neglijare sau tratament neglijent, exploatare comercială sau de alt tip, produse de către părinți sau orice altă persoană aflată în poziție de răspundere, putere sau încredere, ale căror consecințe produc daune actuale sau potențiale asupra sănătății copilului, supraviețuirii, dezvoltării sau demnității lui.

În Dicționarul Explicativ al Limbii Române se face distincție între *abuz* („întrebuințare fără măsură a unui lucru, exces; încălcare a legalității; faptă ilegală”) și *maltratare* („a trata pe cineva cu asprime, a-i provoca dureri fizice sau morale; a chinui; a brutaliza”), cu toate acestea, în literatura de specialitate cei doi termeni sunt sinonimi.³

Criteriile distinctive ale conceptelor "agresivitate" și "violență" după Floro:

criteriul funcțional: agresivitatea este o potențialitate ce permite dirijarea acțiunii, ea ține de gândire și analiză, în timp ce violența este de ordinul acțiunii, o acțiune adaptată obiectivului ce trebuie atins.
criteriu de ordin topologic: agresivitatea ar fi cu precădere internă iar violența externă
*criteriul etic: drept potențialitate de depășire a problemelor agresivitatea poate fi considerată acceptabilă pe când violența este inacceptabilă, fiind percepută drept acțiune ce are drept urmare durerea.*⁴

Teorii explicative fundamentale ale comportamentului agresiv

Problema agresivității se discută foarte mult în literatura de specialitate, ea fiind considerată drept instrument de bază de operare al violenței, aceasta poate fi conștientă sau inconștientă, sau poate exista doar prin prisma victimei, agresorul neavând intenția de a comite un act violent. Există mai multe teorii explicative ale agresivității, Losși le structurează în două mari categorii:⁵

- *Teorii care tratează agresivitatea ca particularitate innăscută*, instinctivă a individului (Z.Freud, 1959; K.Lorents, 1966; W.McDougall, 1926 etc.)

²Sîmboteanu D. *Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării*, Ghid pentru profesioniști, Chișinău – 2009, p7

³*Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II, București: Univers enciclopedic, 1998, 1192p.*

⁴*Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional. Materialele conferinței științifice din 10 octombrie 2014.p.P42-43*

⁵*Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern – umane. Materialele Conferinței Științifice Internaționale din 15 mai 2012. p242*

- *Teorii care abordează agresivitatea prin prisma comportamentului dobândit al individului* (J. Dollard, 1939; A.Buss, 1961; L.Bercowitz, 1981,1989;N.D.Levitov, 1967; L.M.Semeniuc, 1996; I.A.Furmanov, 1996; T.G.Rumeanțeva,1991 etc)

Totuși de cele mai multe ori în literatura de specialitate se descriu patru teorii fundamentale ale comportamentului agresiv:

1. *Agresivitatea este înnăscută sau teoria pulsioni sau a instinctului* este reprezentată în lucrările de orientare psihoanalitică și parțial etologică, reprezentantul acesteea S.Freud susținea că factorul determinant al vieții sociale o constituie instinctele înnăscute inconștiente și pulsunile iraționale ale psihicului uman. El identifica agresivitatea cu ”instinctul de moarte”care se află într-o luptă permanentă cu pulsinea de viață, astfel creîndu-se baza pentru conflict intern între ”Id” și ”Super Ego” în care se află permanent omul, în mod asemănător și K.Lorenz susține natura biologic-instinctuală a comportamentului agresiv, el consideră că agresivitatea este un instinct la fel ca și altele, este adaptativă și esențială pentru păstrarea vieții și speciei umane. ⁶Tot teoriei instinctului se pot atribui și opiniile savanților A.Mccoby și K.Djacklin, care au efectuat analiza studiilor privind diferențele de gen în manifestarea comportamentului agresiv. În urma cercetărilor s-a stabilit că băieții în general sunt mai agresivi decât fetele, iar bărbații mai agresivi decât femeile.⁷

2. *Teoria frustraționistă*: ea abordează agresivitatea drept un răspuns la frustrare, la condițiile externe. Cea mai cunoscuta teorie în acest sens este cea formulată de John Dollard și colaboratorii de la Yale University, ce susține că agresivitatea este întotdeauna o urmare a frustrării, iar frustrarea atrage după sine agresivitatea. Frustrarea produce supărare, stări emoționale tensionate care de fiecare dată se manifestă printr-o anumită formă de agresiune. ⁸H.Hekhausen și K.Levin mai precizează că agresiunea ar putea fi una din posibilele reacții la frustrare care nu se manifestă dacă persoana găsește un mod constructiv de a o depăși pînă va crește” nivelul de încordare de prag” cum afirma A.Alexandrova .

3. *Agresivitatea este o reacție la evenimentele aversive*, teoria susține tangențialitatea între agresivitatea deschisă și efectele negative, acestea din urmă generîng tendințele unor manifestări deviante.

4. *Teoria învățării sociale a agresivității* - L.Berkowitz, A.Bandura, N.Levitov și alții consideră că comportamentul agresiv se învață direct (prin recompensarea sau pedepsirea unor comportamente) sau prin observarea și imitarea unor modele de conduită ale altora, în special ale

⁶*Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional*. Materialele conferinței științifice din 10 octombrie 2014.p.P42-43

⁷*Diminuarea violenței în sistemul educațional; probleme și perspective de soluționare*.2012.p.76-77

⁸*Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional*. Materialele conferinței științifice din 10 octombrie 2014.p.P43-44

adulților, poziția adultului condiderîndu-se un factor puternic atât inhibitor cât și excitator al agresivității.⁹

Aria agresivitatii este mult mai extinsă decît cea a violenței, ea manifestîndu-se atît la nivel atitudinal, comportamental cît și pulsional și afectogen.

Teorii explicative etiologice privind violența.

În literatură deseori se fac referințe la trei teorii complementare ale violenței:

1. *Teoria violența - frustrare* consideră că violența este rezultatul frustrării, al privării indivizilor de placerea satisfacerii anumitor trebuințe și dorințe, iar în măsura în care indivizii pot să-și satisfacă nevoile, aceștia sunt neagresivi.

2. *Teoria violență - învățare sau teoria culturală* explică violența prin procesele de socializare, prin impactul modului de funcționare și organizare al societatii, asupra socializării și comportamentelor indivizilor (șomajul, recesiunea, creșterea economică, mobilitatea geografică și sociala, scaderea funcției socializatoare a familiei, suprapopularea, discriminarea rezidentiale, marimea imobilelor, a orașelor, alcoolismul, drogurile, etc.)

3. *Teoria violenței - funcționalitate* plasează cauzele violenței în interiorul sistemelor și organizațiilor societale, în modul lor de functionare. Violența funcțională este considerată o normă a societății respective.¹⁰

Totuși se întîlnesc și alte abordări ale teoriilor explicative ale fenomenului violenței.

Prima teorie formulată a fost **concepția medicală**, aceasta consideră abuzul comis împotriva copilului ca fiind o boală. Cel mai cunoscut reprezentant al acestei teorii și primul care a făcut public conceptul de ”copil scuturat” este H.Kempe, care în 1962 atrage atenția asupra cazurilor de sugari cu membre rupte neaccidental și inițiază un studiu în domeniul. Concepția medicală ia drept cauză a apariției violenței asupra copilului tulburări de personalitate ale părinților, tulburări de comportament care sub acțiunea unor factori de stres specifici se manifestă violent în relația lor cu propriul copil, înțelegîndu-se atât manifestările agresive fizice cât și cele verbale. Concepția medicală identificarea preventivă a personalitatilor predispuse să comită abuzuri. În științele medicale, metodele principale de prevenție constau în înlăturarea sau reducerea contactului cu adultul și tratamentul pentru reducerea efectului pe care îl are adultul care nu a putut fi evitat. Serviciile sociale și medicale pot încerca depistarea acestor persoane, precum și impactul lor asupra copilului, pentru a-l exclude sau, cel puțin, pentru a reduce

⁹*Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional. Materialele conferinței științifice din 10 octombrie 2014.p.P43-44*

¹⁰Mihăilescu I., *Un deceniu de tranziție : situația copilului și a familiei în România*. București: UNICEF, 2000,p.161- 167

pericolul pentru copii.¹¹ Dar apare o dificultate, care poate apărea în urma aplicării acestui model în scop preventiv, și anume, posibilitatea de a identifica în mod incorect părinți care corespund tipologiei concepției medicale dar nu au un comportament abuziv față de copii.

O altă teorie este cea a **transmiterii multigeneraționale a abuzului**. Investigațiile în cazurile de abuz împotriva copiilor au constatat că mulți din părinții au fost abuzați în copilărie. Ei înșiși nu au beneficiat de o îngrijire afectuoasă, nu au dezvoltat sentimente ca grijă, dragoste sau simpatie și respectiv nu le pot transmite aceste sentimente copiilor. Ei repetă modul violent de educare și apară cu putere dreptul lor nelimitat de a folosi forța fizică. Rutter considera că atitudinile și comportamentele parentale sunt complexe și nici transmiterea lor nu poate fi privită unidimensional, nu se transmite genetic atât stilul parental cât predispoziția către unele tulburări psihice, de asemenea, ca factori de stress social se transmit condițiile defavorizante de locuință, vecinătate, mediu, venit, etc.¹²

Teoria feministă privitoare la abuz - un studiu efectuat de Russel în 1984 , atrage atenția asupra raportului dintre genuri în ce privește victimizarea copiilor, el fiind de 5 feminin și 1 masculin. Concepția feministă se folosește de aceste date pentru a releva expunerea mai mare a sexului feminin la diverse forme de abuz. Un alt indicator este considerat și raportul mai mare al genului masculin printre adulții care comit tipuri de abuz. Există, de asemenea, diferențe între femei și bărbați în privința formelor de abuz comise: femeile comit mult mai multe abuzuri psihice, emotionale, iar bărbații comit abuzuri grave și mai ales abuzuri de ordin sexual. În ceea ce privește abuzul sexual, feminismul consideră că este extrem de dificil pentru un copil să refuze, să se opună sau să reziste solicitărilor venite din partea unui adult, mai ales dacă acesta are un statut respectat în familie, de aceea vina este totală a violatorului, de asemenea se subliniază efectul traumatic prelungit asupra victimei în cazul incestului.¹³

Teoria atașamentului dezvoltată de Joan Bowlby, pune în prim plan rolul relațiilor părinte-copil în dezvoltarea personalităților de tip armonios ori patologice. Interacțiunea dintre părinți și copilul lor este decisivă pentru imaginea de sine a copilului, dezvoltare armonioasă și perceperea adecvată a lumii din jur. Interacțiunea este importantă pentru gradul și calitatea atașamentului copilului față de părinți

Kari Killen a descris trei modele de atașament care pot fi prezente în grade diferite:

- **Atașamentul sigur** -copilul are încredere în părinți când apar situații dificile.
- **Atașamentul anxios** - copilul este nesigur dacă parintii vor fi disponibili, receptivi și gata să îi ofere

¹¹Gough D. *Child Abuse Review. ISI Journal Citation Reports: Ranking, Volumul 2, nr. 3, Septembrie 1993, pp 149-218 p. 211*

¹²Killen K., *Copilul maltratat. Timisoara: Eurobit, 1998, p.110-112*

¹³Muntean A., Munteanu A. *Violență, traumă, reziliență*. Iași: Polirom, 201 p.151

ajutorul cînd sunt solicitați. Copilul trece prin anxietate/teama de separare și tinde să fie timorat în explorarea mediului său.

- **Evitarea anxioasă a atașamentului** - copilul deseori se așteaptă la o respingere din partea părinților. El încearcă să se descurce fără dragostea și ajutorul celorlalți, pentru a deveni independent emoțional, copilul devine independent în mod prematur.

Teoria socio-biologică sau teoria agresivității, dezvoltată de K. Lorenz, reprezentanții biologiei sociale au în vedere orientarea comportamentului de maltratare a copiilor spre indivizi cu valoare reproductivă mai scăzută: copiii handicapați, bolnavi, prematuri sunt supuși relexor tratamentelor, de asemenea riscul de maltratare a copiilor este crescut mai ales în familiile cu cel puțin un părinte vitreg, în cele cu situația socio-economică extrem de precară, în cele prezente a unui alt membru cu handicap fizic sau psihic.

Teoriile sociologice evidențiază un prim rol al sărăciei în abuzul asupra copiilor. Alături de nivelul socio-economic scăzut se constată adesea ponderea crescută a relexor tratamentelor în familia cu mulți copii. Zigler și Hall afirmă că 40% din cazurile de maltratare din SUA se petrec în familiile cu 4 sau mai mulți copii, deși aceste familii sunt reprezentate doar de 20% din populația totală.¹⁴

Teoria ecologică - interactionistă abordează fenomenul complex și multicausal din perspectiva microsistemului (relațiile familiale), exosistemului (mediul mai larg de existență ce cuprinde familia lărgită, vecinatatea, comunitatea etnică, religioasă, etc.) și macrosistemului (atitudinile societății față de violență și față de copii, nivelul de trai din societate, problemele sociale specifice ale societății și politicile sociale în vigoare, etc). La nivelul acestor sisteme există **factori facilitatori sau de risc** (nivelul scăzut de toleranță, frustrarea, lipsa stimei de sine, manifestarea unei anumite patologii, experiența unui abuz, sărăcia, izolarea socială, condiții neadecvate de trai, tulburări de comportament al copiilor, boli cronice ale copiilor, familii monoparentale, acceptarea culturală a violenței, a pedepselor fizice, tulburări de dezvoltare) și **factori compensatori ai maltratării copilului** (relații stabile mama-copil, încrederea părintelui în propriile capacități parentale, climatul familial stabil, bunele relații maritale, sănătatea membrilor familiei, stabilitatea socio-economică, abordarea metodelor non-violente de educare și socializare). Maltratarea se explică în acest model prin corelația factorilor compensatori și a celor de risc, atât a celor ce privesc dezvoltarea și personalitatea copilului cât și factorii

¹⁴Killen K., *Copilul maltratat*. Timisoara: Eurobit, 1998, p 154-161

personalității părinților, iar interacțiunea lor trebuie analizată din perspectiva celor trei sisteme.¹⁵

Aplicație pentru lucrul individual:Efectuați analiza SWOT pentru una din teoriile violenței, prezentați-o colegilor.

CURRICULUM PLUS: Selectați din literatura suplimentară alte teorii explicative ale fenomenului abuzului față de copil.Prezentați rezumatul colegilor.

1.2. FORME ALE MALTRATĂRII COPILULUI

În funcție de diverse criterii, în literatura de specialitate există mai multe clasificări ale fenomenului violenței:

- După criteriul acțiunii: fizică, psihologică, emoțională, sexuală etc.;
- După criteriul social: politică, religioasă, domestică, instituțională etc.
- După numărul de jertfe: în masă, de grup, individuală;
- După forma prejudiciului: amenințare, terorism, excrocherie, viol etc.;

Organizația Mondială a Sănătății distinge trei forme de violență ca fenomen social:

Violența intrapersonală, față de sine, aici se subînțelege sinuciderea, abuzul și comportamentul autodistructiv.

Violența interpersonală, care poate fi familiară/de cuplu sau comunitară,

Violența colectivă, care poate fi întâlnită în diverse forme:socială, politică, economică etc.

Toate trei tipuri pot lua aceleași forme, manifestându-se fizic, sexual, psihologic sau privațiuni și neglijență.¹⁶

În contextul preșcolar cele mai răspândite tipuri de violență este cea interpersonală și cea intrapersonală, aceasta din urmă poate lua diverse forme: violență fizică, psihică, verbală, sexuală, privațiuni și neglijență.

De asemenea ar trebui să se facă deosebirea între *violențe obiective*, care cad sub incidență legală, de ordinul penalului și asupra cărora se poate interveni frontal; și *violențe subiective* în care sunt incluse atitudinile ostile, disprețul, umilirea, sfidarea, lipsa de politețe, refuzul de a participa la activități, atitudine antișcolară.

Literatura juridică operează cu patru termeni definatorii fenomenului abuzului asupra copilului: violența împotriva copiilor, trafic de copii, neglijare și exploatare.¹⁷

¹⁵Killen K., *Copilul maltratat. Timisoara: Eurobit, 1998,p161*

¹⁶Hotărârea nr.270 din 08.04.2014

- I. **Violența împotriva copilului** se definește drept forme de rele tratamente aplicate de către părinți/reprezentanții legali/persoana în grija căreia se află copilul sau de către orice altă persoană, care produc vătămare actuală sau potențială asupra sănătății acestuia și îi pun în pericol viața, dezvoltarea, demnitatea sau moralitatea.

Violența împotriva copilului poate fi de cinci tipuri:

violență fizică – prin care se înțelege vătămare intenționată a integrității corporale ori a sănătății în orice formă și de orice intensitate și alte acțiuni cu efect similar;

violență sexuală – orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală, nedorită, impusă; inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală;

violență psihologică – impunere a voinței sau a controlului personal, provocare a stărilor de tensiune și de suferință psihică;

violență spirituală – subestimare sau diminuare a importanței satisfacerii necesităților moral-spirituale;

violență economică – privare de mijloace economice, inclusiv lipsire de mijloace de existență primară;

- II. **Neglijarea copilului.** Prin neglijare se înțelege omisiunea sau ignorarea voluntară sau involuntară a responsabilităților privind creșterea și educarea copilului, fapt care pune în pericol dezvoltarea lui fizică, mintală, spirituală, morală sau socială, integritatea lui corporală, sănătatea lui fizică sau psihică. Cea mai gravă formă de neglijare se consideră abandonul.

Neglijarea poate lua următoarele forme: neglijare alimentară, vestimentară, neglijare a igienei, medicală, educațională, emoțională și neglijare în supraveghere.

- III. **Trafic de copii,** prin trafic de copii se înțelege recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scop de exploatare, chiar dacă aceste acțiuni nu se realizează cu aplicarea vreunui din mijloacele de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de putere sau de situație de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de beneficii de orice gen pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia

¹⁷Hotărârea nr.270 din 08.04.2014

IV. **Exploatarea prin muncă a copilului** , prin care se subînțelege munca ce prin natura sa sau prin condițiile în care se exercită este susceptibilă de a dăuna sănătății, securității sau moralității copilului;

De cele mai multe ori în literatura de specialitate se operează doar cu următoarele noțiuni definitorii ale aplicării violenței asupra copilului: **abuzul emoțional, abuzul fizic, abuzul sexual, neglijarea.**

Orice formă de abuz nu exclude aplicarea unei alte forme, acestea pot să se includă reciproc.

Prin abuz emoțional se înțelege o acționare psihică asupra copilului, unică sau repetată, atitudine neglijentă sau ostilă, alte comportamente ale părinților sau îngrijitorilor care provoacă copilului deformări ale autoaprecierii, pierderea încrederii în sine și care complică procesul de dezvoltare și socializare a copilului.

Se disting mai multe forme de abuz emoțional:¹⁸

- **Rspingerea intenționată**- adultul neagă existența copilului și îi transmite ideea că acesta este lipsit de drepturi, este dependent de adult și nu va fi acceptat. Adultul nu are nici o motivație și capacitatea de a exprima afecțiune, grijă și dragoste pentru copil. Interacționează cu copilul doar când este necesar.
- **Izolarea**- copilul nu are posibilitatea stabilirii unor contacte sociale sau este izolat într-o zonă fără interacțiuni sociale; adultul întreprinde consistent acțiuni care izolează copilul de comunicarea cu sementi lui și alți adulți, limitează nerezonabil libertatea copilului.
- **Terorizarea** - copilul este intimidat și amenințat verbal cu părăsirea, alungarea, sau alte manifestări fizice și psihologice;
- **Coruperea**- copilul este încurajat și îndrumat să desfășoare acte autodistructive, antisociale, criminale sau deviante care conduc la comportamente neadecvate și social neacceptate;
- **Deprivarea de demnitate** - adultul în grija căruia se află copilul folosește cu regularitate expresii jignitoare la adresa capacității intelectuale sau practice ale copilului, îl folosește la activități degradante, îi sugerează neîncrederea pentru viitorul acestuia, îl învinovățește de eșecurile sale.

Abuz fizic este definit drept agresarea copilului în mod deliberat de către adultul în grija căruia se află el, sau de orișicare altă persoană, provocarea de leziuni sau otrăvirea copilului.

¹⁸Zamfir C., Zamfir E. *Pentru o societate centrată pe copil*. București: Alternative, 1997, p. 175

Abuzul fizic poate fi considerat ”minor” cînd se constată leziuni ușoare și ”major” cînd se constată fracturi sau arsuri.¹⁹

Cel mai des, abuzul fizic presupune:²⁰

- Bătăi cu mîna sau cu un obiect (furtun, cablu, vargă) aplicate pe oricare parte a corpului;
- Scuturarea copilului;
- Punerea copilului în genunchi;
- Legarea copilului, scuturarea sau lovirea lui de obiecte;
- Trasul de păr și de urechi;
- Provocarea arsurilor sau otrăvirea;
- Expunerea la munci grele, care depășesc capacitățile fizice ale copilului;

Abuzul sexual este definit drept antrenarea copilului într-o activitate realizată cu intenția de a produce plăcere sau de a satisface nevoile unui adult sau ale unui alt copil, care, prin vîrstă și dezvoltare, se află față de el într-o relație de răspundere, încredere sau putere. În literatura juridică se face diferență între abuzul sexual, care se concretizează prin supuneri la practici de penetrare orală, genitală sau anală, molestare de natura sexuală, cu contact genital sau fără, exploatare sexuală, și noțiunea de violență sexualizată sau exploatare sexuală, ce face referire la cazurile cînd adultul se folosește de inocența, încrederea, dependența sau imposibilitatea de apărare a unui copil pentru a-și satisface dorințele sexuale.²¹

În literatură medicală se disting și cîteva forme speciale ale violenței asupra copilului:²²

- a) *Intoxicații nonaccidentale* ale copilului ca urmare a obligării acestuia de a consuma băuturi alcoolice sau tranchilizante pentru a obține calmul ori somnul copilului, mamă toxicomană care alăptează.
- b) *Sindromul copilului scuturat* - scuturări bruște și brutale, voluntare sau datorate unor comportamente inadecvate ale părinților/altor persoane (chiar dacă sunt considerate o formă de joacă cu copilul), ca urmare apar hemoragii intracraniene.
- c) *Sindromul Munchausen by proxy* sau crearea artificială de către părinte (de regulă, mama) a unei boli a copilului, care este indusă prin administrarea voluntară a unor medicamente sau substanțe ori prin susținerea existenței unor simptome la copil care nu au fost niciodată confirmate de către specialiști.

¹⁹În *Criminalitatea în Republica Moldova. Probleme actuale și căi de soluționare*. Conferință internațională, ULIM. Coord. Rotari O. Chișinău, 2013p. 83

²⁰Sîmboteanu D. *Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării*, Ghid pentru profesioniști, Chișinău – 2009p.9-10

²¹În *Criminalitatea în Republica Moldova. Probleme actuale și căi de soluționare*. Conferință internațională, ULIM. Coord. Rotari O. Chișinău, 2013, p84

²²Muntean A., Munteanu A. *Violență, traumă, reziliență*. Iași: Polirom, 2011p.138-145

- d) *Sindromul Stockholm*, cunoscut în psihologie ca fenomenul prin care victima exprimă adulație, gratitudine și alte sentimente pozitive față de abuzator, aparent irațional, în lumina pericolului și a riscurilor suportate de către victimă. Acesta poate face dificilă identificarea abuzului.
- e) *Violența prin internet* produsă prin intermediul calculatorului sau al telefonului mobil.
- f) *Sindromul general al nedezvoltării* - obserabil mai ales în orfelinate. Acest retard apare pe fundalul abuzului permanent și continuu
- g) *Sindromul intoxicării cu apă* - apare în cazul sugarilor care în loc de lapte sunt alimentați cu apă.
- h) *Parentificarea copiilor* - copiii li se cere să îndeplinească sarcini care țin de rolurile parentale și care le depășesc resursele. Parentificarea este o formă mai subtilă de exploatare a copilului
- i) *Exploatarea copilului* - copii sunt obligați să muncească și să câștige bani pentru familie, și/sau treburi gospodărești care îi împiedică să participe la activități specifice vârstei.
- j) O formă recentă de neglijare a copilului este considerată și *plecarea părinților peste hotare sau separarea copiilor*, separare care poate trece în abandon.

Pe lângă formele simple de maltratare a copilului (abuzul emoțional, abuzul fizic, abuzul sexual, neglijarea), există anumite forme complexe de maltratare precum abuzul și neglijarea societală sau sărăcia și abuzul instituțional.²³

Aplicație pentru lucrul individual: Selectați din literatura un studiu de caz. Încercați să definiți tipul de abuz exercitat asupra copilului, notați elementele probatorii ale abuzului, încercați a depista factorii compensatori și de risc ai situației prezentate.

Studiu de caz: ”Cristina F, este o fetiță de 6 ani, micută, tăcută și strange în brațe o păpușă mai mare decât ea. Nu vrea să vorbească cu nimeni și explorează cu ochi mari și speriați noul mediu. Timp de câteva zile, a refuzat contactul verbal și fizic, după care a trecut la polul opus, cățărându-se în brațele angajaților, vorbind mult și gălăgios. Ține mult la curățenia personală și se îmbracă ca un băiat. Fuge după copiii mai mari și în câteva zile se dovedește a fi «capul răutăților». Nu respectă nici o regulă și răspunde răutăcios de fiecare dată personalului. Cu timpul începe să povestească despre o femeie care a avut grijă de ea, nașa ei și despre sora ei mai mică, dar refuză să povestească despre părinți. În urma investigațiilor s-a aflat că mai are 2 frați, un băiat ambliop aflat în centru de plasament și o soră vitregă mai mică ce locuiește cu părinții. Cristina a fost găsită în apartamentul tatălui vitreg. Era obișnuită să doarmă pe jos, deși în apartament existau toate facilitățile pentru un trai normal. Tatăl

²³Muntean A., Munteanu A. *Violență, traumă, reziliență*. Iași: Polirom, 2011p130-137

vitreg are diagnosticul de schizofrenie paranoidă. Nu a dorit-o niciodată pe Cristina și a încercat să o îndepărteze. O pune să doarmă pe balcon pe jos, nu avea voie să aprindă lumina sau să mănânce. În schimb, sora ei mai mică, copilul tatălui vitreg beneficia de toate privilegiile. Chestionați, vecinii au declarat că aceștia nu au văzut-o niciodată pe Cristina și nu știau că în apartamentul soților C. mai exista un alt copil în afară de sora cea mică a Cristinei. Aceștia l-au văzut deseori pe d-nul C. ieșind la plimbare cu fiica cea mică. Mama fetei lucrează în afara orașului și face zilnic naveta, ajungând acasă foarte târziu. Știa situația și comportamentul soțului față de Cristina, dar a preferat să tacă deoarece a amenințat-o cu evacuarea din apartament. Astfel, Cristina a ajuns în centru de plasament. Niciodată mama nu s-a arătat interesată de situația Cristinei, iar când a fost contactată pentru a-și vizita copilul la spital, aflat în stare gravă, nu a venit. Singura persoană interesată de Cristina a fost nașa ei. Aceasta a aflat cu greu unde a fost transferată fetița și a venit să o viziteze săptămânal, confirmând astfel spusele fetei. Deși s-a identificat o familie potențial adoptivă pentru Cristina, mama sa a refuzat să coopereze, spunând că foarte curând o să-și ia fetița acasă. Cristina se află de un an de zile într-o « familie substituită », dar mama ei nu a venit niciodată să o viziteze.”

UNITATE DE CURS 2.

IMPACTUL MALTRATĂRII FIZICE ȘI PSIHICE ASUPRA COPILULUI

Plan:

- 2.1. Analiza fenomenului violenței și părți implicate.
- 2.2. Consecințe ale violenței asupra dezvoltării copilului preșcolar

Obiective:

La finele acestei teme, masterandul va fi capabil:

- să explice acțiunile care pot provoca fenomenul violenței asupra copilului;
- să recunoască și să semnaleze despre tulburări emoționale asociate abuzului și neglijării, ce poate prezenta un copil abuzat;
- să conștientizeze necesitatea de sporire a responsabilităților cadrelor didactice în promovarea unei educații nonviolente.

2.1.ANALIZA FENOMENULUI VIOLENȚEI ȘI PĂRȚI IMPLICATE

EVOCARÉ: Formați 4 grupuri, fiecare alege un tip de violență aplicată (fizic, emoțional, sexual, neglijare) Reflectați și notați în caiet ce semne specifice evocatoare ale unui posibil caz de abuz le cunoașteți sau care ar mări suspiciunea aplicării unui act de violență asupra preșcolarului. Prezentați lista colegilor și completați răspunsurile.

Din perspectiva juridică violența, în mod normal, implică trei elemente:²⁴

- *făptuitorul sau agresorul* care exercită violența fie individual, fie sub forma unui grup sau organizații, direct sau indirect
- *personalitatea vătămată* sau victima asupra căreia se exercită acțiunea violentă
- *acțiunea violentă* prin care se lezează drepturile altor persoane

Relația agresor-victimă este studiată din mai multe aspecte: din perspectiva înțelegerii rolului victimei în declanșarea mecanismelor fenomenului violent, gradul său de vinovăție, personalitatea victimei; după gradul de implicare a victimei în activitatea economică și afectivă; gradul de responsabilitate a victimei în comiterea infracțiunii; reacția societății în raport cu victima; în funcție de poziția și situația victimei după comiterea infracțiunii.²⁵ Dar din orice perspectivă poziția matorului în cazul abuzului față de copil este una dominantă, un preșcolar nu este fizic și moral apt de a confrunța adultul de la egal la egal. Inevitabil apare întrebarea: ”De ce părinții își bat copiii?” iată câteva cauze deduse din motivele invocate de părinți, drept scuză la pedepsele fizice:²⁶

- Copiii plătesc tribut tradiției care susține aplicarea abuzului fizic asupra copilului;
- Lipsa cunoștințelor despre efectele negative ale bătăii asupra dezvoltării copilului;
- Copilul este considerat proprietatea părinților;
- Adultul este incapabil să-și controleze propriul comportament;
- Comportamentele violente față de copii nu întotdeauna sunt pedepsite;

²⁴ Mitrofan N. *Psihologie judiciară*. București: Șansa, 1994. p199

²⁵ În *Criminalitatea în Republica Moldova. Probleme actuale și căi de soluționare*. Conferință internațională, ULIM. Coord. Rotari O. Chișinău, 2013. p153-154

²⁶ Simboteanu D., Dinu N. *Bătaia părintească înseamnă violență*. Chișinău: CNPAC, 2016 p.49

Mai multe studii privind impactul agresivității părinților asupra comportamentului agresiv al copilului de vîrstă școlară mică au format un tablou amplu al cauzelor care conduc la realizarea actului agresiv. Acestea sunt în special determinate de contextul socio-economic și cultural: sărăcie, rata șomajului, lipsa mijloacelor de subzistență, stresul economic, educație precară, modelele întâlnite în familia de origine dar și contextul medical: maladii, disfuncții, caracteristici specifice, astfel putem specifica anumite caracteristici proprii:²⁷

Caracteristici ale copilului:

1. prematuritate sau greutate mică la naștere,
2. probleme perinatale,
3. probleme de dezvoltare (de exemplu, tulburări de atașament),
4. probleme de sănătate,
5. dizabilități,
6. probleme ori tulburări de comportament,
7. copil din afara căsătoriei etc.

Caracteristici ale adultului victimă/familiei:

1. nivel educațional scăzut,
2. experiență traumatică în copilărie,
3. consum de alcool,
4. droguri,
5. vîrsta mică a mamei la nașterea primului copil,
6. probleme de sănătate mintală,
7. privare de libertate a unuia dintre părinți/a unui membru de familie,
8. dizabilități sau boli cronice,
9. empatie față de agresor,
10. instabilitatea structurii familiale,
11. număr mare de copii în familie,
12. monoparentalitatea,
13. violență în familia de origine,
14. izolarea de familie și de prieteni,
15. niveluri înalte de exprimare a furiei și impulsivității,
16. așteptări nerealiste în privința copiilor,
17. reacție agresivă la stres,

²⁷ Stamatina O., Racu I. *Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional*. Chișinău, 2014p.41-42

18. frecvență ridicată a mutărilor dintr-un loc în altul,
19. absența modelelor civice etc.
20. imaturitate,
21. dependență de alții;
22. izolare socială;
23. stima de sine redusă;
24. obținere dificilă a plăcerii;
25. percepție falsă despre copil, adesea cu schimbarea rolurilor;
26. frica de a răsfăța copilul;
27. încredere în valoarea pedepsei;
28. incapacitate de a dovedi empatie privind nevoile copilului și de a răspunde adecvat.

Caracteristici socioculturale:

1. sărăcie,
2. șomaj,
3. convingeri culturale privind autoritatea bărbaților,
4. toleranță crescută față de violența în familie,
5. deținerea de arme, violența instituțională,
6. violența societală,
7. violența din domeniul audiovizual.²⁸

2.2. CONSECINȚE ALE VIOLENȚEI ASUPRA DEZVOLTĂRII COPILULUI PREȘCOLAR

Violența poate avea consecințe imediate și/sau pe termen lung asupra sănătății, dezvoltării și bunăstării copilului. Simptomatologia imediată dezvoltată de copilul-victimă este complexă și reprezintă reacții de tip emoțional, cognitiv, comportamental și somatic, acestea degenerază și pe termen lung sunt reflectate de dificultatea de a dezvolta sau menține relații intime cu sexul opus sau chiar relații sociale în general, de a-și găsi un loc de muncă stabil, de a avea atitudinile și abilitățile necesare unui părinte suficient de bun s.a.

Ghidul "Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării" [30] prezintă mai mulți factori de care vor depinde consecințele pe care le prezintă un copil abuzat:

- Tipul abuzului.
- Gradul de gravitate a abuzului.
- Cronicitatea.

²⁸Hotărârea nr. 49/2011 (România)

- Vârsta copilului.
- Sprijinul existent din partea sistemului familial, rețelei sociale a copilului.
- Contextul de dezvoltare a copilului.
- Persoana făptașului, gradul de rudenie sau de cunoștință.
- Resursele interioare ale copilului de a rezista în fața evenimentului traumatic, simptomele pe care le prezintă un copil vor fi variate.

În funcție de temperament, dezvoltare fizică, vitalitate, sensibilitate, creativitate, capacitate intelectuală a copilului specialiștii susțin că acesta poate aborda una din următoarele reacții comportamentale:²⁹

- comportamentul abuzatorului (agresivi și violenți față de alte persoane).
- comportament autodistructiv (tentative suicidare, consum de alcool, droguri),
- comportament compulsiv (stereotipizat, repetitiv).
- comportament sexualizat (în cazul abuzului sexual).

Semne evocatoare datorate unei situații de violență asupra copilului, care ridică suspiciunea asupra unei astfel de situații și care trebuie corelate cu alte date pentru a afla cauza acestorase pot considera:³⁰

1. Tulburări de comportament (apatie, iritabilitate, impulsivitate, agresivitate, minciună, fuga de acasă, furtul, consumul de alcool, de droguri etc.);
2. Tulburări de somn (insomnii, somnolență, somn agitat, coșmaruri etc.);
3. Tulburări de alimentație (anorexie, bulimie);
4. Autostigmatizare, autoculpabilizare;
5. Ticuri (clipit, rosul unghiilor etc.);
6. Enurezis, encomprezis;
7. Neglijență în îndeplinirea sarcinilor și incapacitate de a respecta un program impus;
8. Dificultăți în relaționare și comunicare;
9. Scăderea randamentului școlar, absenteism și abandon școlar;
10. Stare depresivă, uneori cu tentative de suicid;
11. Persistența unor senzații olfactive sau cutanate obsedante;
12. Modificarea rapidă a dispoziției afective.

Semne evocatoare specifice abuzului fizic:

1. Vânătași,
2. Leziuni,

²⁹Sîmboteanu D. *Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării*, Ghid pentru profesioniști, Chișinău – 2009 p10

³⁰Hotărârea nr. 49/2011 (România)

3. Arsuri,
4. Hemoragii,
5. Fracturi
6. Plăgi

Semne evocatoare specifice abuzului sexual:

1. Semne și simptome ale bolilor cu transmitere sexuală;
2. Comportament sexual inadecvat vârstei etc.;
3. Leziuni traumatice ale organelor genitale;
4. Prezența unei sarcini la o adolescentă (care nu declară tatăl);
5. Teama incontrolabilă de bărbați (în cazul fetelor).

Semne psiho-comportamentale specifice pentru abuzul sexual pentru copil de 0-3 ani:³¹

- Masturbare, demonstrarea frecventă a organelor genitale
- Jocuri cu caracter sexual, implicarea în aceste jocuri a fraților mai mici
- Comportament sexualizat
- Coșmaruri nocturne
- Dereglări ale somnului
- Frica de a rămîne în doi cu adulții, frații mai mari, sau de a merge la grădiniță
- Comportament regresiv

Semne psiho-comportamentale specifice pentru abuzul sexual pentru copil de 4-6 ani:³²

- Masturbare excesivă
- Jocuri sexuale cu caracter obsedant
- Comportament sexualizat agresiv
- Comportament pseudo-adult
- Dereglări ale somnului
- Anxietate
- Lipsa plîngerilor în caz de investigații

Semne evocatoare specifice neglijării grave:

1. Starea pielii (murdărie, excoriații, dermite);
2. Stări de denutriție, de insuficiență ponderală, carențe alimentare;
3. Hipotrofie staturo-ponderală non-organică;
4. Lipsa dezvoltării limbajului, abilităților specifice vârstei.

³¹Sîmboteanu D. *Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării*, Ghid pentru profesioniști, Chișinău – 2009 p10

³²Ibidem.

Consecințele produse de abuzul fizic are de obicei semne fizice specifice, neurologice și pot conduce la apariția unei boli, fracturi, dizabilități și chiar a decesului. În aspect psiho-emoțional pot duce la instalarea unor comportamente agresive și la dificultăți de învățare, de diminuare a performanțelor. Abuzul emoțional susținut are mai ales consecințe pe termen lung asupra dezvoltării copilului, sănătății sale mintale, comportamentului și stimei de sine. Neglijarea severă afectează nemijlocit creșterea și dezvoltarea fizică și intelectuală a copilului, iar în cazurile extreme poate conduce la spitalizarea, instalarea unei dizabilități și/ sau decesul copilului.

Manualul de Diagnostic și Statistică a Tulburărilor Mintale prevede mai multe forme de tulburări emoționale asociate abuzului și neglijării, ce poate prezenta un copil abuzat mai ales pe termen lung:³³

Tulburările anxioase - percepția unui pericol iminent, teamă și tensiune, însoțit de fenomene motorii și vegetative (transpirații, uscăciunea gurii, dureri abdominale, diaree). În copilăria mică este frecventă *anxietatea de separare*, spre deosebire de cazurile când această frică este considerată un comportament firesc, în cazul copiilor abuzați sau neglijăți, simptomele anxietății de separare sunt deseori semnificative clinic, ajungând la teama de a nu pierde persoana percepută ca fiind securizantă, de a nu fi izolat, abandonat, iar unii copii au acuze somatice diverse, de la dureri de cap sau de stomac, până la febră, vărsături și scaune diareice, precum și unele simptome neurovegetative ca: transpirația, eritemul facial sau paliditatea.

Fobiile sau fricile patologice, exagerate ca proporție, manifestate și declanșate de o situație sau un obiect concret, prezintă deseori o tendință de amplificare, diversificare și generalizare. Copiii pot exprima fobii ca: teama de întuneric, de a fi singur, de înălțime, de injecții, de durere, teama de spații închise, teama de mulțime, de oameni etc..

Tulburările de panică se manifestă prin atacuri de panică recurente sau perioade de frică intensă și poate avea mai multe simptome:

- somatice - palpitații, tahicardie, senzație de sufocare, dureri toracice sau abdominale, greață.
- neurologice - tremurături, vertij, stări de rău, semne motorii - agitație sau prostrație.
- vasomotorii - transpirații, bufee de căldură sau frisoane, modificări ale culorii feței.
- psihice - senzația de straniu, de pierdere a reperelor, de teamă de moarte, de teamă de a nu înnebuni.

Tulburări obsesiv-compulsive - copilul cu tulburare obsesiv-compulsivă este rușinos, extrem de respectuos, perfecționist, poate avea rareori accese de furie care-i ascund neputința. Încearcă să-și minimalizeze comportamentul ritual și neagă cu obstinație tristețea, explicând

³³Stancu M., Romilă A. *Manual de Diagnostică și Statistică a Tulburărilor Mentale*. DSM IV, București: Pegasus, 2000

originea superstițioasă a manifestărilor. La copilul abuzat sexual apar deseori obsesii precum ideea de a fi murdar, impur, asociată cu ritualuri de spălare, de curățenie;

Tulburările de stres (posttraumatic și acut) apar cel mai adesea în cazul copilului a trăit o frică intensă, neputință, oroare. Copilul re trăiește evenimentul traumatizant prin amintiri dureroase, joc repetitiv care reflectă trauma suferită, vise terifiante, flashback-uri în care re apare evenimentul stresant, disconfort puternic la reamintirea traumei, tulburări neurovegetative. La copii mai mici și la cei supuși unui abuz de lungă durată se observă o întârziere în dezvoltare. Unii copii pot părea absenți timp de minute în șir.

Tulburările de dispoziție, episoadele depresive pot surveni în urma unui eveniment care reprezintă pentru copil pierdere sau doliu: separarea părinților, decesul unei persoane apropiate etc. sau în urma unor situații de abuz. apatie, refuzul alimentației, refuzul jocului, plîns facil, iritabilitate, uneori enurezis, encoprezis, dureri abdominale, diaree sau vărsături.

Tulburările somatoforme și disociative. Primele sunt caracterizate de simptome somatice, care sugerează o condiție medicală, dar care nu pot fi explicate pe deplin de acea condiție medicală, iar cele din a doua categorie sunt definite de perturbarea conștienței, memoriei, identității sau percepției mediului.

Disocierea apare în multe cazuri, ca mecanism de apărare împotriva traumelor, care ajută copilul să se detașeze de distresul provocat.

Tulburarea reactivă de atașament se caracterizează prin relaționarea socială inadecvată. Există două tipuri de tablouri clinice: *tipul inhibat*, copilul fiind incapabil să inițieze și să răspundă la cele mai multe interacțiuni într-un mod corespunzător evolutiv. Acesta prezintă un tipar de răspunsuri excesiv de inhibitate, hipervigilente și extrem de ambivalente (vigilența rece, rezistența la consolare sau un amestec de apropiere și de evitare); *tipul dezinhibat* - copilul prezintă un pattern de atașamente difuze: o sociabilitate indiscriminativă sau o lipsă de selectivitate în alegerea persoanelor de atașament.

Tulburarea de adaptare apare ca răspuns la un stresor psihosocial identificabil, de o severitate mult mai mică decât în cazul stresului posttraumatic sau acut, în termen de 3 luni de la apariția acestuia.

UNITATE DE CURS 3.
**LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ ȘI NAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL
PREVENIRII ABUZULUI**

Plan:

- 3.1.Legislația Internațională în domeniul prevenirii abuzului
- 3.2.Legislația Națională în domeniul prevenirii abuzului

Obiective:

La finele acestei teme, masterandul va fi capabil:

- să cunoască și să înțeleagă principalele acte normative în domeniul protecției copilului de orice formă de abuz;
- să aplice modalități de colaborare cu familia copiilor preșcolari în scopul informării;
- să conștientizeze necesitatea de respectare a procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare,exploatare, trafic al copilului, aprobat prin ordinul ME nr.858 din 23.08.2013.

3.1.LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL PREVENIRII ABUZULUI

EVOCARE: Numiți ce acte legislative internaționale și naționale în domeniul prevenirii abuzului cunoașteți.

Dintre documentele juridice internaționale care au stat la baza elaborării legislației în domeniul protecției și promovării drepturilor copiilor, cel mai important act este Convenția asupra Drepturilor Copilului adoptată de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite la data de 20 noiembrie 1989. Aici se menționează o serie momente cheie cu privire la respectarea drepturilor copiilor de orice formă de abuz:

Art.6- Orice copil are dreptul la dezvoltare fizică și psihică armonioasă

Art.12 - Orice copil are dreptul de a-și exprima opiniile în toate chestiunile care îl privesc

Art.19 - Orice copil are dreptul de a fi protejat împotriva violenței fizice și psihice și împotriva oricărei forme de maltratare

Art.28-29 - Orice copil are dreptul la educație; Educația trebuie să pregătească copilul pentru viață, să îi dezvolte respectul pentru drepturile omului, să îl formeze în spiritul înțelegerii și toleranței

Art.33 - Orice copil are dreptul la protecție împotriva folosirii drogurilor

Art.32 - Statele părți recunosc dreptul copilului de a fi protejat împotriva exploatării economice și exercitării unei munci ce comportă riscuri sau îi împiedică educația sau îi dăunează sănătății sau dezvoltării sale fizice, mintale, spirituale, morale sau sociale.

Art.34 - Orice copil are dreptul la protecție împotriva exploatării sexuale, a abuzului sexual, împotriva prostituției și a pornografiei

Art.37 - Nici un copil nu trebuie supus unor tratamente crude sau degradante

Art.39 - Orice copil care a fost supus abuzului fizic și / sau psihic are dreptul la refacere fizică și psihică și la reintegrare socială.

Prin ratificarea Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a proteja copiii de orice gen de discriminare, de a le asigura o bună securitate socială și condiții pentru dezvoltare intelectuală și fizică cât mai cuprinzătoare.

Un document internațional de importanță majoră în reglementarea muncii minorilor este Convenția Generală a Organizației Internaționale a Muncii Nr. 182/1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, convocată la Geneva de Consiliul de administrație al Biroului Internațional al Muncii, la 1 iunie 1999 în cea de-a 87-a sesiune, conform art.3, cele mai grave forme ale muncii copiilor sunt:

a) toate formele de sclavie sau practicile similare, precum și munca forțată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forțată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate;

b) utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul prostituției, producției de material pornografic sau de spectacole pornografice;

c) utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activități ilicite, mai ales pentru producția și traficul de stupefiante;

d) muncile care, prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului.

Printre alte documentele juridice internaționale de importanță majoră pentru combaterea fenomenului violenței asupra minorilor se mai numără:

- Protocolului facultativ la Convenția privind drepturile copilului cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate. Aderare prin Hotărârea Parlamentului nr. 15-XV din 06.02.2004.
- Protocolul facultativ la Convenția cuprindere la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă. Aderare prin Hotărârea Parlamentului nr. 29-XVI din 22.02.2007.

- Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale. Aderare prin Hotărârea Parlamentului nr. 1468 din 29.01.1998.
- Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. Aderare prin Hotărârea Parlamentului nr. 1468 din 29.01.1998.
- Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului. Aderare prin Hotărârea Parlamentului nr 707 din 10.09.1991.
- Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale. Aderare prin Legea nr 263 din 19.12.2011

3.2.LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL PREVENIRII ABUZULUI

Ultimii ani Guvernul Republica Moldova depune eforturi consolidate la elaborarea politicilor necesare pentru implementarea prevederilor acestor acte internaționale adoptând și modificând mai multe acte normative ce ar reglementa fenomenul. Drepturile fundamentale prevăzute de actele internaționale se reflectă și în cel mai important document național, Constituția Republicii Moldova, prin ea, statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, de asemenea se asigură excluderea oricăror forme de torturi, pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante (art. 24). Se garantează libertatea opiniei și a exprimării oricărui cetățean (art. 32). Se asigură interzicerea muncii forțate (art. 44), a exploatării minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală. (art. 50) [44]. Drepturile copiilor minori la abitație și educație în familie; de comunicare cu părinți și alte rude; de protecție; de libertate în exprimarea opiniei; dreptul la nume precum și drepturile patrimoniale ale copilului mai sunt asigurate și prin art. 51-57, Capitolul 10 al Codului Familiei.

Statul ocrotește și asigură inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l de orice formă de exploatare, discriminare, violență fizică și psihică, neadmițând comportarea plină de cruzime, grosolană, disprețuitoare, insultele și maltratările, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanțe stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituției sau al altei practici sexuale ilegale, în pornografie și în materiale cu caracter pornografic inclusiv din partea părinților sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor, prin art.6 al Legii privind drepturile copilului

Copilul are dreptul la o dezvoltare armonioasă, prin metode de educație ce vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică atât din partea părinților (art. 62 al Codul Familiei). Cît și din partea personalului didactic și de conducere, care conform Codului Educației au și obligația să informeze elevii despre toate

formele de violență și manifestările comportamentale ale acestora, precum și despre persoanele și instituțiile la care se pot adresa atunci când sînt supuși unui act de abuz; (art.135, lit.i și j) Legislația în domeniu prevede și pedepse pentru comportamentul abuziv față de copii, pentru aplicarea violenței fizice sau psihice, atentarea la inviolabilitatea sexuală a copilului, părinții urmează a fi decăzuți din drepturi părintești pe cale judecătorească (Art. 67.Codul Familiei), iar pentru persoanelor care activează în instituțiile de instruire, curative, de asistență socială și altele similare, concediere din serviciu (Art. 86 lit. n alCodul Munci) de asemenea sunt prevăzute amenzi și privațiune de libertate conform art. 58, art. 63, art. 65, art. 78, art. 91 ale Codului Contravențional sau privațiune de libertate conform art. 145 - 146, art. 150 - 155, art. 163, art. 171 - 174, art. 201 ale Codului Penal în dependență de gravitatea comiterii actului de violență.

Ca răspuns al Ministerului Educației la solicitările cadrelor manageriale și didactice de a stabili explicit cadrul general de organizare a activităților de prevenire a violenței față de copii și cel de intervenție al angajaților din sistem, atunci cînd un copil este victima unui act de abuz sau neglijare a fost elaborată și aprobată prin ordinul Ministerul Educației nr. 77 din 22.02.2013, *Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățămînt în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului.* Scopul acesteia este de a oferi explicații coordonatorilor acțiunilor de prevenire a violenței din cadrul Direcțiilor raionale/municipale învățămînt, tineret și sport, managerilor școlari, coordonatorilor locali și cadrelor didactice despre modalitățile de aplicare a procedurii la nivelul instituției de învățămînt. Prin acest act atenționează că instituțiile de învățămînt sunt obligate să identifice și să raporteze cazurile de violență suspecte autorităților cu atribuții de protecție a copilului, să asigure securitatea fizică și emoțională a copilului, să efectueze activități de prevenire a fenomenului abuzului și propune metodici de lucru în vederea eradicării fenomenului.

Pentru promovarea tuturor garanțiilor drepturilor copiilor stipulate în aceste acte inclusiv la protecție împotriva oricăror forme de violență în Republica Moldova s-au creat mai multe organizații guvernamentale și nonguvernamentale care efectuează acțiuni de informare, sensibilizare și motivare a societății în vederea stopării relelor tratamente față de copii (CNPDC, CNPAC, Centrul AMICEL, Alianța ONG active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei din R. Moldova; Coaliția Națională ”Viața fără Violență în familie”, Centrul Internațional „La Strada”, [Asociația pentru Abilitarea Copilului și Familiei “AVE COPIII”](#), [CCF Moldova "Copil. Comunitate. Familie"](#), [Centrul Internațional "La Strada"](#), [Centrul Media pentru Tineri](#), [Centrul de Drept al Femeilor](#),etc.). În conformitate cu art. 7 al legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie sunt în primul rînd organele centrale de specialitate ale statului (ministerele), urmate de autoritățile de specialitate ale administrației

publice locale de nivelul al doilea și structurile desconcentrate: secțiile/direcțiile de asistență socială și de protecție a familiei; direcțiile generale de învățământ, tineret și sport; organele ocrotirii sănătății; subdiviziunile teritoriale ale poliției; Administrația publică locală de nivelul întâi; Centrele/serviciile de asistență și protecție a victimelor violenței în familie și a copiilor lor și centrele/serviciile de asistență și consiliere pentru agresorii familiari; precum și alte organizații cu activități specializate în domeniu.

Aplicație pentru lucrul individual:

Studiați procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, aprobat prin ordinul ME nr. 858 din 23.08.2013. Selectați unul din domeniile acesteia:

- I. Organizarea instituțională în scopul prevenirii și intervenției în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului;
- II. Organizarea activităților de prevenire a violenței în cadrul instituțiilor de învățământ;
- III. Identificarea, înregistrarea și intervenția în cazurile de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului.

Prezentați colegilor în mod interactiv prevederile Procedurii.

UNITATE DE CURS 4.

STRATEGII DE STIMULARAE A COMPORTAMENTELOR POZITIVE

Plan:

- 4.1. Modalitățile de explorare socială a copiilor și stilurile parentale.
- 4.2. Dezvoltarea competențelor parentale de gestionare a timpului autonom și independent al copilului.
- 4.3. Aspecte psihopedagogice de stimulare a comportamentelor pozitive.

Obiective:

La finele acestei teme, masterandul va fi capabil:

- **să relateze despre esența stilurile parentale;**
- **să aplice modalități de explorare socială a copiilor și stilurile parentale prezente;**
- **să promoveze și să stimuleze comportamentele pozitive între copii.**

4.1. MODALITĂȚILE DE EXPLORARE SOCIALĂ A COPIILOR ȘI STILURILE PARENTALE

EVOCARE: Observați copii în grupă, sau oricare alt mediu social. Numiți /amintiți câteva modalități revoltătoare prin care copiii obțineau dezirabilul, de exemplu o jucărie nouă sau dulciuri. Ce făceau părinții? Cum ați gestiona dvs o asemenea situație? Propuneți soluții.

Pornind de la afirmațiile lui Bell Mischel, precum că ”copii și părinții își adaptează reciproc comportamentele, în funcție de relația construită între ei; și cele ale lui K.Lewin precum că comportamentul se conturează în funcție de personalitatea, dar și de mediul în care copilul crește și se dezvoltă”³⁴ este necesar de a elucida câteva aspecte variabile importante precum stilul parental și modul de rezistență a copilului pentru a înțelege modalitățile eficiente de gestionare a timpului fără aplicarea pedepselor.

Dacă un copil se ciocnește des cu situații de amenințare cu pedeapsă sau pedeapsă el va continua ”lupta” și în afara acestor situații, pentru a-și asigura independența față de dominația maturilor, fie abordând același comportament; sau închiderea în sine, prezentă de cele mai multe ori prin încăpăținare; fie explozia afectivă, când copilul complexat de emoții este furios, plînge și strigă.³⁵ Iar în lipsa unor „linii directoare”, copilul va aplica agresivitatea ca mijloc de explorare socială, va dori să afle până unde poate să meargă.

„Agresivitatea explorativă” – fenomenul prin care copiii se comportă agresiv pentru a testa care sunt limitele permisibilului. Iar dacă adulții întârzie să vină cu un răspuns reglator pentru a indica limitele manifestărilor comportamentale, atunci copiii se vor deprinde să obțină prin tupeism și agresivitate ceea ce râvnesc. Și cu orice obiect pe care îl va obține, cu orice înlesnire sau poziție ierarhică dobândită prin comportament agresiv, aceste deprinderi se vor întări și vor deveni o normă comportamentală a individului³⁶.

O altă posibilitate de atingere în mod explicit a libertății personale pentru copil o constituie **manipularea**, în acest sens psihologul Everett L. Shostrom propune următoare tipologie a copiilor – manipulatori:

³⁴ *Învățămîntul postmodern: eficiență și funcționalitate*. Materialele conf. științifice din 5 noiembrie 2013 p.477

³⁵ Zorillo L. *Rezistența la educație: soluții și perspective*. Bălți, 2014 p.103

³⁶ Furtună D. *Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența*. Chișinău: Lexon – Prim, 2015 p.224-225

1. **Micul mucos** - care face totul fără tragere de inimă, intenționat, pentru a-i determina pe cei din jur să lucreze pentru el, de cele mai multe ori se prezintă slab și neajutorat, uituc ducându-i astfel pe toți în mod conștient în eroare.
2. **Micul dictator** - crează situații de supărare pe cei din jur, demonstrându-și încăpăținarea, încetineala și neputința, îi determină pe cei din jur să-i realizeze cerințele, deseori prin isterie.
3. **Freddy-vulpea** - copilul plînge intenționat pentru a-și asigura atenția și grija celor din jur; poate recurge la o imitare a bolii sau îmbolnăvire intenționată.
4. **Tom grozavul** – are un comportament foarte agresiv, toate problemele care îi stau în cale sunt soluționate prin forță fizică, copilul bate și îi îmbrincește atât pe semenii cît și pe cei maturi.
5. **Karl cel competitor** – concurează permanent cu cei din jur pentru orice motiv, pentru el anume tendința de a ieși învingător și a fi cel mai bun devine mai importantă decît activitatea însăși.³⁷

Interacțiunea părinte - copil poate rezulta atât în sensuri pozitive, cît și negative, în funcție de stilul educativ parental abordat. Una dintre cele mai răspîndite tipologii referitoare la stilurile parentale este cea a psihologului Ioan Dolean, descrisă detaliat în lucrarea sa "Meseria de părinte", acestea sunt:³⁸

Părintele indulgent - îi permite copilului să se manifeste după bunul plac, fără a-i impune prea multe restricții. Filosofia de viață a părintelui care adoptă acest stil este: "Copiii vor înflori singuri la timpul potrivit". Pentru el, cea mai mare valoare o reprezintă libertatea de expresie. Părintele indulgent manifestă sensibilitate la drepturile altora, se consultă cu copilul atunci cînd ia o decizie, manifestă caldura și interes față de tot ceea ce face copilul, iar cazurile în care îl pedepsește sunt foarte rare. Un stil parental indulgent mai stă la baza dezvoltării creativității și a capacității de a lua decizii. Dar copilul crescut într-o manieră indulgentă, va înțelege greu rolul limitelor, al regulilor și nu va ține cont de ele atunci cînd situația o va cere; iar părinții se pot aștepta că în scurt timp el să preia controlul familiei, să facă doar ceea ce va dori; părintele va fi depășit.

Părintele autoritar - impune copilului reguli cu valoare absolută, ce trebuie respectate cu strictete, fără comentarii sau explicații, iar cea mai mică greșală este urmată de pedeapsă. Filosofia de viață adoptată: „Nimic nu e mai presus de lege! Părintele nu se simte obligat să răspundă întrebărilor suplimentare: "De ce?" "Pentru că așa am spus eu!". Intenția copilului de a-și manifesta independența este interpretată ca o formă de răzvrătire, fapt ce reprezintă o sursă

³⁷Zorillo L. *Rezistența la educație: soluții și perspective*. Bălți, 2014p.103-104

³⁸Durrant J. *O abordare pozitivă, bazată pe respectarea drepturilor copiilor*. București: Salvați Copii, 2012p.479

importantă a conflictelor parinte - copil. De obicei, parintele este rece și detașat față de copil, impunând respectul muncii și al efortului. Copilul devine ordonat, disciplinat, respectuos față de cei de care îi este frică, cu simț critic, perfectionist. Din păcate, adoptarea acestui stil parental atrage după sine numeroase dezavantaje, copilul va învăța foarte greu să devină maleabil, sensibil la dorințele altora; el va fi neiertător cu cei care greșesc, va întâmpina dificultăți în realizarea unei comunicări eficiente; va fi frecvent lipsit de inițiativă, de curaj și veșnic nemulțumit, deoarece se teme în permanență că ar putea greși: pentru el, a greși e sinonim cu a fi un ratat.

Părintele indiferent - nu este preocupat de realizările copilului și nici nu manifestă frecvent trăiri emotionale pozitive pentru el, sau chiar lasă de înțele că acesta este de prisos și reprezintă o povară de care s-ar putea lipsi oricând. Filosofia de viață este: "În viața nu te poți baza pe nimeni altcineva decât pe tine însuși". Copilul se simte lipsit de importanță și uneori absolvit de orice responsabilitate, el poate avea o stimă de sine scăzută (asemeni copilului crescut autoritar), poate deveni timorat și urmărit în permanență de un puternic complex de inferioritate (Niciodată nu voi fi în stare să fac ceva suficient de bun ca să-mi multumesc pe ai mei). Spre deosebire de copilul crescut autoritar (care toată viața se va ghida după regulile stricte pe care le-a învățat în copilărie), copilul crescut indiferent se va baza doar pe experiența lui de viață. De aceea, după ce va ajunge la vârsta adultă și se va pune problema să primească sfaturi referitoare la cum ar trebui să se comporte, cum ar trebui să-și educe copilul, de ce ar trebui să se ferească etc, el nu va fi dispus să asculte (Ce știi tu? Ai trăit ce am trăit eu? Cine ești tu ca să-mi dai sfaturi?). Din cauza lipsei de afecțiune, chiar dacă, pe de o parte, îl va face mai rezistent la greutățile vieții, copilul crescut indiferent va fi mai rigid, mai insensibil, mai apatic, mai pragmatic.

Părintele protector - este extrem de atent la nevoile copilului și se dedică cu toată ființa sa meseriei de părinte. Prioritatea lui este să-i ofere copilului securitate, deoarece conștientizează că un copil este o ființă foarte fragilă, care are nevoie în permanență de sprijin și protecție, astfel, învață copilul să fie precaut și rezervat față de tot ce vine din afara sferei familiei. Filosofia de viață este: "Nu tot ce zboară se mănâncă". Această protecție poate fi exagerată, părinții devin prea îngrijorați, suspicioși, văd catastrofe și calamități la fiecare colț de stradă. Crează multă tensiune și panică când copilul plînge (Ce te doare, puiule? Unde? Te doare rau? Vai, saracutul de tine!), se grăbesc să caute vinovații și să țină morală (De câte ori ti-am zis. ?), fapt care duce la scăderea eficienței rezolvării conflictului și a învățării unor reguli de disciplină. Copilul nu-și dezvoltă independența, de mici pot manifesta tulburări ale somnului și ale regimului alimentar, precum și stări de frică nejustificată, mai târziu copilul se simte din ce în ce mai sufocat și are tendința de a se îndepărta de părinți; va învăța să ascundă informații, va avea o viață secretă,

nebanuită de parinte, iar frustrarea sau mania, o va exprima indirect prin acte de răzbunare sau sabotaj.

Părintele democratic - are în vedere întotdeauna ca drepturile copilului să fie respectate, fără a omite stabilirea unor reguli care să fie aplicate consecvent și urmate de toți membrii familiei. Impunerea de reguli implică o anumită flexibilitate, înțietatea o are nu legea, ci omul. Filosofia e viață este: "Toți suntem egali în fața lui Dumnezeu". Părintele este suficient de indulgent, flexibil și deschis spre nou pentru a accepta tot ce ar putea ameliora viața copilului și a familiei, însă este în același timp suficient de autoritar pentru a impune o disciplină riguroasă, a-l învăța pe copil să respecte reguli și să îndeplinească eficient sarcinile care i se dau, copilului i se asigură securitatea de care are nevoie, sprijin și încredere în corectitudinea deciziilor luate independent și respect pentru opinii, interese și personalitatea sa. Copilul este un membru responsabil al familiei care pe viitor își va dezvolta un echilibru emotional, deprinderi de comunicare eficientă, creativitate, inițiativă, capacitate decizională, autonomie personal, un nivel ridicat al stimei de sine, respect pentru alții. Dezavantajul copilului crescut în acest stil rezidă în faptul că el se va adapta cu greu stilului autoritar din școală, armată, serviciu, etc [6, p.479-480]

O persoană poate avea mai multe stiluri, în funcție de diverși factori psihosociali, precum și într-o singură familie doi părinți, și/sau alți membri ce participă activ la procesul educativ al copilului pot avea stiluri diferite, care se pot completa armonios, sau din potrivă să fie incompatibile, în acest caz copilul poate fi dezorientat, iar climatul în care se dezvoltă se poate considera nefavorabil.

4.2.DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR PARENTALE DE GESTIONARE A TIMPULUI AUTONOM ȘI INDEPENDENT AL COPILULUI

Singley considera că timpul petrecut de părinți alături de copii trebuie să le îndeplinească trei funcții pentru a putea fi considerat calitativ: ³⁹

1. Funcția de întreținere și reparație (activitățile menajere);
2. Funcția de reconfort (momentele de tandrețe și confesiune);
3. Funcția de dezvoltare (obiectivele educative explicite).

În acest sens cele mai bune modalități de exprimare a căldurii afective care asigură securizarea afectivă și favorizează dezvoltarea psihică a copilului se pot considera: calitatea îngrijirilor, gingășia contactelor zilnice, plăcerea jocului cu copilul, bunăvoința, interesul pe care îl arată părintele față de faptele lui, timpul zilnic pe care îl consacră jocului, comunicării și acțiunilor comune cu copilul.

³⁹Mitrofan N. *Psihologie judiciară*. București: Șansa, 1994

Dar din păcate, aceste acțiuni simple la prima vedere nu se regăsesc în agenda multor părinți, spre exemplu cei care merg zilnic la serviciu și au un program mai încărcat sau prelungit, părinți separați, care nu locuiesc împreună, sau a părinți plecați peste hotarele țării, aceștia ar putea neglija necesitatea zilnică a copilului în afecțiune și acesta se va distanța emoțional de ei. La fel și copilul care își vede părinții constant preocupați de munca lor deasemenea se poate crede neglijat și neimportant pentru părinții săi, iar refuzat de a citi o poveste sau de a se juca împreună, poate spori această încredere. În altă categorie se înscriu părinții care ”ocupă” timpul liber al copiilor cu diverse cercuri și activități extracurriculare, care îl pot suprasolicita și cei care încearcă să compenseze timpul scurt pe care îl dedică propriului copil răsfațându-l excesiv, îi oferă adesea daruri, fapt care poate să-i formeze un caracter defectuos, manifestat prin egoism, încăpățănare, capricii și comoditate.

Un alt efect secundar nedorit al „părintelui ocupat” este legat de necunoașterea modului în care copilul își petrece timpul, existând pericolul șederii, ore în șir în fața televizorului, tabletelor, telefonului sau a calculatorului. Apariția posturilor de televiziune și vlogurilor destinate copiilor a dus la creșterea semnificativă a procentului de copii dependenți de televizor și internet; încă de la vârste fragede, mai ales că în acest interval părinții au siguranța că stau cumiți și nu le solicită atenția. Specialiștii recomandă a se fixa mici reguli, prin care copiii să știe exact cât timp le este permis TV-ul și acesta să nu fie asociat cu luarea mesei de exemplu. Încă din 2011 Academia Americană de Pediatrie a recomandat **interzicerea televizorului pentru copiii sub doi ani**și restricționarea la maxim două ore pe zi pentru celelalte vârste, sperând astfel să reducă sedentarismul și obezitatea două probleme stringente în ceea ce privește sănătatea copiilor dar și probleme de comportament, agresivitate, deficit de atenție, legate de acest fenomen.⁴⁰O altă problemă este că aflându-se la televizor ore în șir, copiii își pot forma niște modele false, care nu sunt mereu cele mai bune, iar un părinte ocupat, pe care copilul îl vede doar câteva minute înainte de somn, nu este perceput ca o prezență activă și nu poate influența prin propriul exemplu formarea copilului.

Copiii trebuie să învețe prin joc, prin stimulare neuro-senzorială, prin socializare cu copii de aceeași vârstă. Achiziționarea unor jocuri educative, de socializare, jocuri de rol, care presupun analiză, imaginație, procesare, învățare ar fi o altă variantă de diminuare a efectelor imposibilității de a fi permanent alături de copil, dar și de gestionare eficientă a timpului.

Timpul petrecut cu copilul în mod constant, indiferent de activitatea propriu-zisă, îi oferă acea stabilitate de care are nevoie. Sentimentul de protecție și susținere din partea adulților, la care poate să apeleze pentru un sfat, sau pentru ajutor practic. A fi disponibil atunci când copilul dorește să-i arate

⁴⁰<https://www.aap.org>

părintelui un desen, jocul pe care l-a finalizat, să-i povestescă o întâmplare de la grădiniță, sunt ocazii perfecte pentru acesta de a-i acorda un timp de calitate, fapt ce ajută la întărirea relației de afecțiune, la sporirea încrederii copilului în sine. El învață că părintele este accesibil, abordabil, afectuos și interesat de preocupările sale.

Pentru zilele de odihnă, părinții ar putea să aleagă activități ce presupun multă mișcare, aer liber, natură, jocuri și jucării, distracție, dobândire de abilități, descoperire, experimentare, mulți prieteni și altele care se pot realiza fără cheltuieli suplimentare printr-o ieșire în parc, la bunici, la picnic, sau o implicare în mici activități gospodărești, jocuri de perspicacitate, de mișcare, toate prezintă ocazii de unificare a familiei, a grupului din care face parte copilul. De asemenea este extrem de importantă cunoașterea de către părinți a posibilităților reale ale copilului, uneori părinții, din cauza lipsei de timp sau interes, ajung să nu cunoască ceea ce știe și ceea ce poate propriul copil. Aici apare posibilitatea ca imaginea părintelui despre copil să nu corespundă cu cea reală, fie în sensul subaprecierii, fie în sensul supraaprecierii lui. Pentru a evita un asemenea fenomen care ar determina adoptarea unui stil educativ nepotrivit, educatoarele ar putea organiza activități la care să participe atât părinții cât și copiii, precum: asistarea părinților la activități instructiv-educative desfășurate zilnic în grădiniță; desfășurarea unor activități cu copiii și părinții, aceștia din urmă fiind organizați pe grupuri care să presupună atât competiția, cât și cooperarea părinte-copil; participarea părinților împreună cu copiii la activități extrașcolare.

Potrivit unui studiu sociologic prezentat de Magenta Consulting în aprilie 2015, moldovenii își consideră conașionalii lipsiți de cei șapte ani de acasă. Mai exact, respondenții au fost rugați să aprecieze nivelul educației moldovenilor după o scară de la 1 la 7, unde 7 sunt toți cei șapte ani de acasă și reprezintă un calificativ „foarte înalt”, iar 1 semnifică numai un an de acasă – calificativ foarte scăzut. Nota medie pe care au primit-o moldovenii este de 3,9. Numai 4% dintre respondenți consideră că moldovenii au toți cei șapte ani de acasă⁴¹. [9,] Acest rezultat ar putea avea o performanță și mai slabă odată cu trecerea anilor, dacă luăm în calcul că zeci și zeci de mii de copii din Republica Moldova cresc în lipsa unei îngrijiri părintești adecvate, fie din cauza migrației, separației părinților, lipsei de timp sau indiferenței.

Astfel, timpul liber al copilului petrecut în familie, dirijat și gestionat corect de către părinți, de la vârsta preșcolară, îi ajută pe aceștia să stabilească o relație afectuoasă cu cei apropiați, să descopere și să dezvolte abilități noi, să dobândească autonomie. Este foarte important să fie ghidați în alegerea activităților de timp liber pentru a-i împiedica să asocieze

⁴¹Furtună D. *Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența*. Chișinău: Lexon – Prim, 2015p.225

timpul liber cu televizorul sau calculatorul, deoarece numai părintele se asigură că va avea un copil echilibrat emoțional și sănătos.

4.3.ASPECTE PSIHOPEDAGOGICE DE STIMULARE A COMPORTAMENTELOR POZITIVE

În literatura psiho-pedagogică, se atestă incontestabil că relația interpersonală dintre părinți și copii are o încărcătură psihologică extraordinară și complexă, trăsăturile specifice pe care părinții le amprentează profilului spiritual-moral al personalității copilului se menține toată viața. Datorită locului pe care-l ocupă părintele în sistemul relațional al copilului, acesta din urmă va tinde spre o anumită idealizare a celui dintâi și corespunzător, va emite exigențe deosebite în ceea ce privește statutul lui social și moral. Influența imaginii parentale asupra formării personalității copilului se poate realiza în principiu, sub două forme⁴²:

a) Forma consonantă - evoluția personalității copilului se realizează în direcția descoperirii și identificării cu modelul parental.

b) Forma disonantă - evoluția personalității copilului se realizează în direcția îndepărtării sau negării modelului parental prin hipercompensație pozitivă, copilul tinzând să depășească valoric imaginea și statutul părinților; sau hipercompensație negativă, copilul tinzând să anuleze statutul părinților, conștientizându-și capacitatea de a-l atinge.

Psihologul american Albert Bandura a emis o teoremă precum că comportamentele agresive nu sunt preformate, ci se învață pornind de la „modele sociale”, ceea ce ar însemna că agresivitatea la copii se profilează sub influența modelelor comportamentale induse de membrii familiei, de mass-media sau de societate în ansamblu. Pentru a demonstra veridicitatea ipotezei, în anul 1961 a fost realizat unul din experimentele lui celebre, intitulat „Păpușa Bobo” („Bobo doll studies”) prin care a demonstrat cât de ușor copiii preiau modelele comportamentale ale maturilor. Experimentul a fost realizat pe un grup de copii, cu vârsta de la 3 la 6 ani, cărora i-a fost prezentat un filmuleț în care era prezentată o femeie care bătea o păpușă Bobo (păpușă cu centrul de greutate la bază, care în mod automat se ridică vertical) și îi spunea cuvinte de ocară. După vizionarea filmului, copiilor li s-a permis să se joace într-o încăpere unde era și o păpușă Bobo. Copiii îndată au început să lovească în păpușă, imitând întru totul comportamentul și limbajul agresiv al femeii din film. Este remarcabil că în cazul grupului de control, format din copii care vizionaseră un filmuleț cu modele comportamentale non-violente, a lipsit practic cu desăvârșire tentativa de a agresa păpușă din încăpere. Ulterior acest experiment a fost repetat cu un clovn viu care a înlocuit păpușă, acesta de asemenea a fost supus agresiunii din partea copiilor

⁴²Numan Çelebi. *Dezvoltarea abilităților parentale*. Grundtvig, 2013p.49

care vizionaseră un filmulețul violent. Iar alte cercetări similare realizate au demonstrat că spectacolele violente sunt urmate de creșterea numărului de jocuri agresive la copii și a predispoziției spre violență; iar prototipurile comportamentelor, cel puțin cel agresiv, se învață cu ușurință.⁴³

Psihologul american Daniel Goleman asemănă creierul copilului - unei plante care se adaptează solului bogat sau sărăcăcios, ecologia creierului fiind mediul social, în special climatul emoțional cultivat de principalii oameni din viața sa. Psihologul explică că până și copiii de trei ani sau mai mici învață că violența e un comportament normal, dacă își văd părinții certându-se și agresându-se reciproc, acest model comportamental poate fi manifestat imediat, sau mai târziu. Chiar dacă părinții unui copil de vârstă preșcolară sau școlară nu se vor mai certa în fața lui, ceea ce a însușit copilul până la vârsta de trei ani e suficient ca să-l marcheze psihic cu consecințe pe termen lung.⁴⁴

Achiziționarea comportamentelor dezirabile se face prin disciplinare, aceasta trebuie să-l învețe pe copil auto-controlul și încrederea în sine. Foarte multe organizații internaționale de promovare a drepturilor copiilor, printre care și ”Salvați Copii”, vin *cu metodologii de disciplinare pozitivă*, prin care se înțeleg o serie de măsuri folosite de adulți pentru a contura comportamentul unui copil și a impune anumite norme, pentru a stabili limite și a educa. Ea nu presupune folosirea violenței, ci se axează pe concentrarea asupra lucrurilor pe care dorim să le învețe copilul. Ea este baza pentru orientarea copiilor asupra modului în care pot fi în armonie cu ei înșiși, cum să își înțeleagă propriul comportament, cum să dezvolte inițiativă, să fie responsabili pentru propriile alegeri, cum să se respecte pe ei și pe ceilalți. În special părinții sunt încurajați să își amintitească primul an din viața copilului, cum a fost învățat să ridice mînuțele, să bată din palme sau să meargă, cînd aceștia au dat exemple, au încurajat copilul și au cautat momente potrivite pentru a repeta, fără a lovi, insulta, țipa sau amenința.⁴⁵ Părinții trebuie să se bazeze pe aceea ce are copilul cel mai bun în el, chiar dacă ”acel bun” încă nu a apărut, să se adreseze nu copilului care este la moment și manifestă rezistență la educație, ci copilului care poate fi ”mîine”⁴⁶.

Recompense nu trebuie să fie materiale deoarece acestea au efecte negative majore asupra psihicului uman, și anume, cele mai periculoase fiind coruperea relațiilor umane și înlocuirea motivației interne cu motivația externă :”Nu mai facem ceea ce ne-ar placea să facem, ceea ce considerăm drept să facem, ci acele lucruri pentru care suntem recompensați”. O

⁴³Furtună D. *Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența*. Chișinău: Lexon – Prim, 2015 p222

⁴⁴Ibidem p.223

⁴⁵Petrea I., Strănculeanu D. *Stimularea comportamentelor pozitive ale copiilor- lecții învățate*. București: Speed promotion, Salvați copii, 2011, 62 p

⁴⁶Zorillo L. *Rezistența la educație: soluții și perspective*. Bălți, 2014p.108

modalitate eficientă de recompensare a copilului este **încurajarea**, ea contribuie la formarea încrederii în sine și a atitudinii sănătoase față de contextul de învățare care implică în mod autonom greșeala, în acest sens Petrovai D. și Petrică S. evidențiază câteva alternative pedepsei: „pare că ești mulțumit de modul în care ai lucrat...”, „cum te simți legat de ceea ce ai reușit să faci?”, „apreciez modul prin care...”, „sunt convins că vei găsi o soluție de a face asta și vei fi mulțumit de ce vei realiza!”, „știu că vei putea să te descurci...să rezolvi”, „este de apreciat modul în care ai...”, „pare că ai lucrat din greu la...”, „a fost dificil, dar am observat că te-ai descurcat!”, „observ că ai făcut progrese cu...și acum poți să ...”⁴⁷

Dubletul **pedepse/recompense** de asemenea manipulează și cultivă egoismul: ”ce primesc dacă fac acel lucru?”, ”cum să fac să nu fiu prins?” așa cum spunea Kant, dacă pedepsesc un copil pentru că nu a fost cuminte și îl recompensez pentru un comportament inacceptabil, acesta sfârșește prin a se comporta așa cum se așteaptă de la el doar de dragul recompensei; iar mai tarziu, când va trebui să dea piept cu lumea și va descoperi că binele nu este recompensat întotdeauna, după cum răul nu este pedepsit mereu, problema lui nu va mai fi să facă numai ceea ce trebuie, ci să facă doar acele lucruri care îi aduc avantaje. Kant afirma: “Când copilul, de pildă, minte, nu trebuie să-l pedepsim, ci să-l întâmpinăm cu dispreț, spunându-i ca pe viitor nu i se va da crezare etc. Dacă însă pedepsim copilul când face ceva rău și îl răsplătim când face binele, atunci el face binele pentru a avea bine. Când iese apoi în lume, unde nu se întâmplă așa, căci putem face binele fără a primi răsplata, și răul fără a primi pedeapsa, atunci acest copil devine un om care nu se va gândi la altceva decât cum ar putea străbate bine în lume, și el va fi bun sau rău după cum va găsi că e mai folositor pentru dînsul.”⁴⁸

Atenție! Considerăm pedepse, respectiv recompense, acele consecințe care sunt percepute astfel de către persoana care le primește. Ceea ce pentru o persoană constituie o pedeapsă, pentru altcineva nu. De aceea uneori avem impresia că am folosit metoda cea mai potrivită, dar de fapt am folosit metoda cea mai potrivită din punctul nostru de vedere.

Andreea Biji, psihoterapeut în cadrul organizației ”Salvați Copii” numește o serie de pedepse nepotrivite pentru a opri un comportament nedorit, acestea sunt:

1. muștrările verbale; bătaia care implică durere emoțională și/sau fizică severă;
2. comenzile – “stai jos și nu vorbi!”;
3. afirmațiile explozive, chiar agresive – “ești într-un necaz mai mare decât crezi”;

⁴⁷Petrovai D., Petrică S. *Cum îi ajutăm pe copii să meargă fericiți la școală?* Ghid practic pentru învățători. București: Miniped, 2013, p.27

⁴⁸Ibidem 107

4. criticile – “atîta poți?”; amenințările “dacă nu te potolești te duc la doctor/director etc”;
5. adresările depreciative – “vei învăța vreodata să scrii corect?” etc.

Toate aceste metode rareori îl fac pe copil să se comporte bine, în schimb generează tristețe, stima de sine scăzută, furie, comportament agresiv, dorința de răzbunare, coșmaruri, enurezis, nerespectarea autorității, stări depresive, anxietate, consum de droguri sau delincvență. Autoarea propune ca instrucțiunile negative precum: “nu alerga prin casă”, “nu arunca jucăriile”; să fie formulate pozitiv și să descrie în mod clar comportamentul dorit din partea copilului: “nu alerga prin casă” devine “mergi încet prin casă”. Pot fi folosite și argumente care îi explică celui mic consecințele unui comportament nepotrivit, ca de exemplu “mergi încet prin casă, dacă fugi te poți împiedica și răni”.

În literatura psihopedagogică pedeapsa nu este considerată o metodă eficientă de disciplinare. De fapt, pedeapsa este percepută de oameni ca o nedreptate, ca un lucru rău care li se întâmplă. Ca urmare, pedeapsa creează ostilitate și resentimente din partea elevilor. Cu cât sunt mai frecvente, cu atât aceste emoții conduc la scăderea stimei de sine și la exprimarea lor comportamentală. Multe din comportamentele problematice ale elevilor sunt de fapt reacții la pedepse anterioare. Chiar dacă reușește să stopeze pe termen scurt comportamentul problematic, pedeapsa nu înseamnă că încurajează comportamentul adecvat. Pedeapsa îl învață pe copil ce să nu facă, dar nu îl învață ce trebuie să facă. Rezultatele pedepsei în termeni de învățare sunt imprevizibile, deoarece pedeapsa nu indică și nu încurajează comportamentul dorit. Ca urmare, scade controlul adultului asupra comportamentelor ulterioare ale copilului. Cea mai frecventă reacție a oamenilor la pedeapsă este de a evita să mai fie pedepsiți. Asta nu înseamnă numai deocârm că nu mai fac comportamentul problematic, ci mai degrabă că găsesc strategii să nu fie pedepsiți: ascund greșeala, mint, evită etc. Dorind să rezolvăm - prin pedeapsă - un comportament problematic, generăm de fapt mai multe comportamente problematice, dar nu producem comportamentul dezirabil.⁴⁹

Pedeapsa nu este o formă eficientă de disciplinare a copilului pentru că ea elimină doar pentru moment un comportament nedorit al acestuia, nu îl învață cum să realizeze un comportament pozitiv constant. Un părinte care crede că pedeapsa fizică funcționează va crește intensitatea loviturii, atunci când copilul nu este compliant.

⁴⁹B. Bursuc, A. Popescu. Ghid pentru profesori și învățători UNICEF ”Managementul clasei”, 2007, p94

Pentru a forma un comportament dezirabil copilului disciplina pozitivă funcționează în felul următor:

1. **Comportamentul potrivit este descris:** “Acum ne așezăm la masă în liniște”
2. **Argumentația este clară:** “Vom începe să facem temele la matematică urmărind fiecare exercițiu atent”
3. **Este prezentă o confirmare:** “Vezi de ce este important să urmărim atent exercițiile? Astfel le vom rezolva corect”
4. **Comportamentul corect se întărește:** se menține contactul vizual cu copilul, este prezent un zîmbet când execută corect sarcina, se oferă la sfârșit mai multe minute de joacă, recompensă pentru efectuarea temelor.

Este important a se sublinia că formarea comportamentelor pozitive la copii se realizează și prin *impunerea limitelor*, care contravine ”educației permissive”. Psihiatrul suedez David Eberhard susține că acei copii care au avut o copilărie de răsfăț sfârșesc prin a fi dezamăgiți de viață, deoarece realitatea contrastează puternic cu ceea ce li s-a oferit acasă. În opinia lui, părinții trebuie să aibă funcția de comandă în familie. „Familia nu este o democrație”, afirmă Eberhard. Iar părinții sunt „părinți”, nu „buni prieteni”. Dacă se întâmplă că puterea de decizie într-o familie e preluată de copii, înseamnă că acea familie intră în criză, părinții își pierd autoritatea, iar copiii vor avea o educație falită. Una din concluziile la care ajungem este că părinții trebuie să evite să pedepsească copiii, însă nu trebuie să le fie frică să-i disciplineze prin cuvinte, gesturi și exemple adecvate.⁵⁰

În lucrarea „Abordarea pozitivă a comportamentelor copilului” elaborată cu susținerea UNICEF și HOLTIS sunt propuse două modalități de reacții pozitive față de comportamentele provocatoare ale copiilor, acestea sunt:⁵¹

1. Îmbrățișările - copiii și adulții au nevoie de iubire îndeosebi când trec prin situații dificile, generate fie de ei, fie de alții. Se recomandă de a stabili anumite ritualuri de familie pentru perioadele mai grele. Se recomandă a se începe dialogul cu: “Arăți de parcă nimeni nu te-ar mai iubi. Ai vrea să te îmbrățișez?” Este o invitație spre a te simți mai bine. Când o singură îmbrățișare nu este suficientă pentru a umple “golul”, persoana respectivă poate spune: “Nu mi-a ajuns. Mai vreau și un pupic ...” și așa mai departe, îmbrățișările continuând pînă cînd starea copilului se îmbunătățește.

2. Pauza - există o controversă legată de pauză ca metoda de disciplinare. Pauza pentru copii este scurtă și îl desparte pe copil de ceilalți sau de o activitate inoportună atunci cînd

⁵⁰Furtună D. *Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența*. Chișinău: Lexon – Prim, 2015 p225

⁵¹Cojocaru Ș., Bunea O, Clicinschi A., Zăgan I. *Abordarea pozitivă a comportamentelor copilului*. Iași: Expert Projects, 2015p44-45

copilul are un comportament neadecvat. Dacă copilul nu se comportă adecvat și nu învață comportamentul dorit, adultul poate să îi acorde copilului o „pauză”, ca de exemplu statul pe un scaun sau în alt loc departe de situația generatoare de conflict pentru a se calma (de evitat pedepsele umilitoare precum statul pe coji de nucă, izolarea într-un spațiu întunecos). Este foarte important ca adultul să rămână neutru și să enunțe clar motivul pentru „pauză”. Dacă se implică emoțional în proces, copilul va învăța că aceasta este metoda prin care obține atenția. Adultul va stabili durata pauzei în funcție de vîrstă și gravitatea faptei săvîrșite, de obicei se recomandă 1 minut pentru fiecare an de vîrstă a copilului. Se recomandă ca pauzele să fie scurte, iar copilul să fie în siguranță. După „pauză” copilul se poate întoarce și va avea o nouă șansă de a se juca sau coopera. Aceasta este o versiune scurtă, relativ non-punitivă a demodatei “puneri la colț”, cu accent pe învățare. Este consecința logică a adultului față de comportamentul copilului. “Dacă nu poți să stai aici și să asculți de reguli, trebuie să stai în altă parte acum.” Este important în a se ține minte că pauza se folosește numai cînd copilul nu reacționează la alte metode de disciplinare ca de exemplu distragerea, redirectionarea, simțul umorului, alegerile, sau schimbarea mediului. Adultul trebuie să își mențină calmul, dacă sunt furioși sau supărați cînd folosesc „pauzele”, ei acordă o atenție care poate întări/ încuraja comportamentul negativ al copilului.

Metode alternative de disciplinare prezentate de Bogdana Bursuc și Alina Popescu în ghidul pentru profesori și învățători UNICEF ”Managementul clasei”⁵²:

Metode alternative de disciplinare		
Tehnica	Descrierea tehnicii	Exemple
Întărirea pozitivă și întărirea negativă	O întărire este acea situație sau stimul care survine după executarea unui comportament, crescându-i frecvența acestuia. Întărirea pozitivă vizează menținerea sau intensificarea unui comportament prin producerea sau prezentarea unei stimulări. Întărirea negativă se referă la menținerea sau intensificarea unui comportament prin încetarea sau reducerea unei stimulări aversive.	Copilul a realizat sarcina de lucru – comportamentul țintă (ex. a strîns jucăriile) și i se oferă un timp de joc– comportamentul care funcționează ca întărire pentru comportamentul țintă.
Time-out sau excluderea	Time-out-ul sau excluderea se referă la scoaterea unei persoane care a efectuat un comportament indezirabil, dintr-o situație care	Un copil care a încălcat o regulă a grupei și și-a lovit colegul, va sta 3 minute într-un loc special din clasă pentru a se

⁵²B. Bursuc, A. Popescu. Ghid pentru profesori și învățători UNICEF ”Managementul clasei”, 2007, p112

	are funcție de recompensă pentru copil.	liniști. Acest loc îi oferă copilului prilejul de a observa consecințele neplăcute (nu se mai joacă cu colegii) ale unui comportament neadecvat (lovirea unui coleg).
Costul răspunsului (response-cost)	Se referă la retragerea unor întăriri de care a beneficiat cineva (cum ar fi de exemplu privilegiile), ca urmare a efectuării unui comportament indezirabil.	Un copil care nu și-a realizat sarcinile propuse pentru acel moment pierde un privilegiu negociat în prealabil cu părintele. De exemplu, acela de a se uita la desenele animate preferate.
Economia de jetoane (token economy)	Este o metodă ce combină sistemul de întăriri pozitive cu celelalte metode de modificare comportamentală. Copilul primește o recompensă sau un privilegiu dacă realizează comportamentul dorit și pierde un privilegiu sau o întărire dacă realizează un comportament nedorit.	De exemplu, pentru fiecare comportament dezirabil, dorit (ex. rezolvă un exercițiu, repetă poezia) copilul primește o recompensă simbolică, o steluță. Un comportament nedorit, indezirabil (ex. își lovește colegul) semnifică pierderea unei steluțe. La sfârșitul săptămânii toate steluțele adunate pot fi transformate într-o recompensă materială, un premiu (ex. o jucărie)

Există situații în care multe dintre problemele de comportament ale copiilor pot fi simptome ale unei condiții medicale complexe, precum condițiile neurologice. Un diagnostic frecvent confundat cu problemele de disciplină este tulburarea de hiperactivitate și deficit atențional (ADHD – attentional deficit and hyperactivity disorder). Confuzia se datorează faptului că, de cele mai multe ori, modul de manifestare a bolii este similar unor probleme comportamentale. Cele mai eficiente metode, identificate în literatura de specialitate, prin care îi oferim copilului suport pentru optimizarea performanțelor, sunt strategiile cognitive.⁵³

⁵³B. Bursuc, A. Popescu. Ghid pentru profesori și învățători UNICEF "Managementul clasei", 2007, p111

Strategii comportamentale de intervenție în ADD

	Utilizarea unui calendar zilnic, săptămânal și / sau lunar.
	Controlul stimulilor din mediu pentru minimizarea distractorilor.
	Adaptarea sarcinilor și a momentului de învățare la stilul optim de învățare și de viață (program de somn, relaxare).
	Solicitarea sprijinului unui tutore sau supervisor / antrenor în realizarea unor sarcini.
	Realizarea unei sarcini mai dificile înaintea realizării unei sarcini mai ușoare.
	Fragmentarea unei sarcini complexe în sarcini mai mici. Utilizarea unor obiective intermediare în loc de termene de predare

Aplicație pentru lucrul individual: Căutați informație suplimentară despre pedepse și disciplinare. Faceți analiza SWAT pentru fiecare. Selectați și descrieți 5 modalități alternative de disciplinare pozitivă.

UNITATE DE CURS 5.

PRACTICI DE EDUCAȚIE NONVIOLENTĂ LA NIVEL EUROPEAN

Plan:

- 5.1. TRIPLE P – Positive Parenting Program
- 5.2. Practici europene de eradicarea intimidării în instituțiile de învățământ.

Obiective:

La finele acestei teme, masterandul va fi capabil:

- să cunoască și să definească programe de educație nonviolente;
- să aplice strategii de intervenție în cazurile depistate de abuz;
- să-și autodezvolte capacități de acțiune în propriul domeniu profesional, și potențial de conduită autonomă și de colaborare cu alți specialiști în domeniul dat.

5.1. TRIPLE P – Positive Parenting Program

EVOCARE: Reflectați asupra expunerilor: “Pedeapsa ne ajută să controlăm copilul.” “Pedeapsa ne asigură o autoritate mai mare în fața copiilor.” „Dacă nu folosim metode severe de disciplinare, crește incidența violenței în școală” „Neutilizarea pedepsei duce la permisivitate, indisciplină.” Leconsiderați valabile și veridice? Argumentați!

Triple P – Positive Parenting Program este considerat unul dintre cele mai eficiente programe de parenting din lume. Se numără printre puținele programe bazate pe evidențe provenite din cercetări științifice continue. Dezvoltat de psihologul clinician Professor Matt Sanders și colegii săi de la University of Queensland Australia, Triple P a fost testat de mii de familii în ultimii 30 de ani. Mai mult de 90 de studii și încercări internaționale au demonstrat că acest program funcționează indiferent de cultură, statut socio-economic și în structuri familiale diferite.

Triple P este construit pentru a oferi părinților abilitățile de care au nevoie pentru a crește copii și adolescenți sănătoși și încrezători în sine, și pentru a construi relații de familie puternice. Triple P nu le spune părinților cum să-și crească copiii. Mai degrabă, le oferă părinților strategii simple și practice pe care le pot adapta pentru a se potrivi mai bine cu propriile lor valori, credințe și nevoi. Astfel, beneficiile sunt semnificative și pe termen lung.

Triple P este acum folosit în **peste 25 de țări**, printre care USA, UK, Scotia, Irlanda, Wales, Canada, Australia, Noua Zeelanda, Belgia, Suedia, Germania, Japonia, Iran, Hong Kong, Singapore, Olanda, Curacao, Elvetia și România. A fost tradus deja în **peste 17 limbi**.

Triple P a câștigat **numeroase recunoașteri și premii internaționale**, inclusiv Australian Heads of Government National Violence Prevention Award, iar Professor-ul Sanders a devenit consultant al World Health Organisation and the Council of Europe și al guvernelor din țări precum UK, Canada, Australia, Noua Zeelanda, Elvetia, Japonia și Iran.

Cei trei “P” din triple P vin de la Programul de Parenting Pozitiv.

Sistemul este foarte eficient pentru reducerea comportamentelor problemă, mai mult de jumătate din cele 17 strategii ale sale sunt focusate pe dezvoltarea de relații pozitive, atitudini, abilități și disciplină. Chiar și atunci când se focusează pe comportamente specifice, Triple P îi învață pe părinți principii generale de parenting care pot fi aplicate cu succes și în alte situații.

Scopul sistemului este de a preveni apariția comportamentelor problematice în familie, școala și comunitate, și crearea unui mediu familial care îi încurajează pe copii să-și atingă potențialul.

Triple P îi ajută pe părinți să înțeleagă modul în care funcționează familia lor și să utilizeze modul în care deja gândesc, simt, comunică și acționează într-un fel nou, care să le dezvolte încrederea în sine, abilitățile de părinte și relațiile de familie, contribuind astfel la propria stare de bine.

Triple P îi ajută pe părinți:

- Să creeze un mediu familial stabil, suportiv, armonios
- Să-și învețe copiii abilitățile de a avea nevoie pentru a se înțelege unii cu alții
- Să rezolve într-un mod pozitiv, consistent și decisiv comportamentele problematice care ar putea apărea
- Să încurajeze comportamentele care le plac
- Să aibă așteptări realiste față de copiii lor și față de sine
- Să aibă grijă de ei înșiși ca părinți

Monica Bolocan, psiholog român și practician acreditat în programul de parenting pozitiv Triple P propune 15 reguli pentru a câștiga respectul copilului pe termen lung.

1. **Nu încerca să devii prietenul copilului tău.** Prietenia se bazează pe percepția de egalitate. Devenind “*egal*” cu copilul tău, nu mai poți avea pretenția să-ți respecte autoritatea. Copilul tău are suficiente opțiuni printre copiii de aceeași vârstă pentru a-și satisface nevoia de prietenie. Îl poți ajuta, în schimb, să-și construiască prietenii de calitate în care să învețe să ofere și să primească, sfătuindu-l cum este mai bine să procedeze în diferite situații, dar lasându-i libertatea de decizie în relațiile lui personale.
2. **Nu tolera obraznicia, minciuna, indolența și lenea** și nu permite escaladarea conflictelor prin discuții și negocieri interminabile. Atunci când acestea se întâmplă, **pune-le punct imediat**, fără excepție, afișând o atitudine fermă care să-i sugereze copilului că a călcat pe un teren minat.
3. **Fii logic, echilibrat și cu bun simț** atunci când îl pedepsești. Nimic nu frustrează mai mult un copil ca o pedeapsa nemeritată sau exagerată primită de la părintele său! Atunci când copilul te percepe ca fiind injust, respectul lui față de tine este afectat. În general, bunul simț trebuie să fie unitatea de măsură atât în stabilirea sancțiunilor cât și al recompenselor pentru că te ajută să “*calibrezi*” comportamentul copilului tău la situațiile reale de viață și să îl motivezi corect.
4. Chiar și când te joci cu copilul tău, **păstrează limitele relației voastre.** Dacă e joaca, nu înseamnă că îi poți permite orice, ca de exemplu să-ți se adreseze pe un ton nepotrivit sau să te lovească, chiar și în glumă. Copilul trebuie să știe în permanență “*cine e șeful*” și cât își poate permite să spună și să facă.

5. **Fii ferm atunci când îți exprimi cerințele.** Nu te ruga de copilul tău să te asculte, el trebuie să știe că nu glumești iar limbajul tău non-verbal (tonul vocii, atitudinea, privirea, expresia feței, gesturile) trebuie să îți indice foarte clar că vorbești serios. E bine ca o cerință să fie repetată de cel mult două ori și apoi – invariabil – să aplici consecința.
6. Să fii ferm nu înseamnă să țipi, însă **ridicarea tonului poate fi câteodată utilă** pentru a accentua necesitatea conformării cu cerința ta **atât timp cât este însoțită de o atitudine controlată.** În orice caz, tonul ridicat este bine să fie folosit doar în situații limită să aibă rol de ultimatum. Dacă ridici vocea sau țiți permanent atunci când îți exprimi cerințele, copilul se va obișnui și nu va mai reacționa.
7. Atunci când situația impune, **ai voie să îți exprimi enervarea sau chiar furia** în următoarele condiții: să nu semene cu isteria sau cu pierderea autocontrolului, și să folosești un limbaj adecvat. **Este mai bine să fii autentic pentru a fi credibil** decât să joci un rol care, poate, nu ți se potrivește.
8. Fii sigur pe tine și **asuma-ți responsabilitatea atunci când iei decizii importante** pentru copilul tău. Trebuie să fie foarte clar pentru toată lumea **cine și când decide** în aspectele importante și ne-negociabile ale vieții de familie. Sigur că este necesar să asculți și părerea copilului, însă **decizia finală îți aparține ție, ca parinte.** Nu uita însă să și argumentezi logica din spatele alegerii tale, mai ales dacă este contrară cu cea exprimată de copil, însă fără a da impresia că te justifici.
9. **Fii tu înșuți respectuos cu ceilalți, nu minți, nu jigni și, mai ales, nu accepta să fii jignit.** Spre exemplu, în familiile în care unul dintre părinți îl jigneste și îl umilește pe celălalt, copiii ajung adesea să folosească același tip de comportament între ei sau chiar față de părintele care se lasă umilit. Ce autoritate mai poți avea, ca parinte, dacă accepti să fii “*călcat în picioare*” în fața copiilor tăi?
10. **Respectă-ți promisiunile** atât față de el, cât și față de ceilalți membri ai familiei. Nu promite nimic ce nu ești sigur că vei putea face, iar dacă totuși se întâmplă acest lucru, oferă explicațiile necesare și găsește o modalitate justă de compensare.
11. Dă-i copilului **responsabilități pe măsură vârstei lui**, învață-l să aibă singur grija de el și de ceilalți membri ai familiei – în special de frații mai mici – și să nu te perceapă ca fiind în slujba lui 24 de ore din 24. Dacă tu alergi repede după un pahar de apă atunci când spune că îi e sete, cât de des crezi că și va face el ordine în camera din proprie inițiativă?
12. **Fii alături de copilul tău atunci când plânge, suferă, îl doare sau e bolnav.** Copilul trebuie să știe că **se bazează pe afecțiunea ta** și găsește alinare și sprijin în tine **când are nevoie.** Doar atunci când copilul folosește plânsul ca mijloc de manipulare îi poți indica, printr-o atitudine calmă și rezervată, că îi înțelegi frustrarea dar nu vei ceda presiunilor lui.

13. **Conectează-te la copilul tău** atunci când îți vorbește: privește-l în ochi, ascultă-l pînă la capăt și nu îl întrerupe. Interesează-te de ceea ce îl preocupă, pune-i întrebări și implică-te în pasiunile lui. Alocă un timp “special” în fiecare zi în care să fii numai cu copilul tău și să vorbești despre orice dorește el, fără a-l corecta, critica sau a-i ține lecții de morală. Arată-i căștii ce îi place, ce îl bucurăși ce îl supărăși căștii cont de toate acestea.
14. **Ai grija de tine**, ca adult, și păstrează tot timpul decența în modul în care te imbraci, arăți sau te porți, chiar dacă ești acasăși “*nu te vede nimeni*”. Copilul va înțelege că ai două fețe: una îngrijită, pentru “*alții*” de a căror părere îți pasă, și alta neglijentă, pentru cei de acasă. Părerea familiei tale despre tine trebuie să fie cel puțin la fel de importantă ca a celorlalți.
15. Nu în ultimul rînd, **nu uita că tu ești modelul copilului tău iar el este oglinda ta**. Schimbarea trebuie să înceapă cu tine.

În aceeași ordine de idei psihologul propune un set de reguli de urmat pentru a avea un copil ascultător:⁵⁴

- În primul rînd, “ascultarea” se pregătește din timp. Este nevoie întîi de o relație pozitivă solidă cu copilul tău. Numai pe acest fundament solid se poate aseza, ulterior, “ascultarea”. Începe prin a-i oferi copilului, zilnic, cel puțin 5 aprecieri descriptive a ceea ce face el bine, ca de exemplu: “*Îmi place foarte mult cum te-ai jucat acum cu fratele tău, ați împărțit jucăriile și nu v-ați mai certat. Mă bucur, bravo!*” sau “*Am observat căți-ai asezat hainutele pe scaun, bravo, ai fost de ajutor!*” etc. Sigur găsești ceva cît de mic pe care să îl apreciezi!
- Pleacă de la premisa că “ascultarea” necesită timp pentru a se consolida (minim doua-trei săptămîni), și este nevoie de consecvențăși calm din partea ta. Nu te mai enerva. Renunță la țipete, văicari și rugamîni. TU ești “șeful” și TU decizi, așa că nu ai de ce să te enervezi. Telecomanda este întotdeauna la tine.
- Alege cu grijă momentul cerinței. Evită să întrerupi o acivitate despre care știi că este foarte importantă pentru copilul tău (spre exemplu, cînd muncește din greu să își construiască mașinuța din Lego și mai are foarte puțin). Aceasta înseamnă să respecti nevoile copilului tău. În aceste situații, anunță-l din timp că urmează să îi ceri ceva. Spre exemplu “Peste 10 minute ne asezăm la masă, vezi ce mai poți face pîna atunci. Poți continua după aceea să ...”

Atenție! Următoarele sfaturi se aplică numai în situațiile în care vrei să **ți ceri copilului să facă ceva**, nu și în situațiile în care îi ceri să **se oprească din a face ceva**. Cînd dorești să ceri ceva copilului tău, oprește-te din ce faci, trage aer în piept, afișează o mimică pozitivă, calmă, și apropie-te fizic de el stînd în picioare. Așteaptă în liniște pînă cînd se uită la tine.

⁵⁴<http://www.kidspots.ro>

- După ce ai contact vizual cu copilul (eventual îi pui ușor o mîna pe umăr), îi spui calm și rar ce vrei de la el și aștepti. Nu te repeta și, foarte important, nu te justifică și nu negocia. Ceea ce îi ceri trebuie să pară a fi ceva inevitabil, precum vremea. Orice ar fi, se va întampla!
- Dacă micuțul începe să protesteze, ascultă-l cu atenție, cu o atitudine înțelegătoare, suportivă, și mai ales fără să îl întrerupi! Lasă-l să își verse năduful. Pune în vorbe ceea ce vezi, de exemplu: *“Văd că ești supărat, probabil vroiai să te joci în continuare. Poți face asta și mai tarziu, după ce ...”*. Apoi, desfășoară cerința în pași mici și urmărește cu calm îndeplinirea ei. Spre exemplu, dacă vrei să se spele pe mîini, îi spui *“Acum te ridici și mergem împreună la baie”*. *“Acum dă drumul la apă și umezește-ți mîinile. Foarte bine!”* Oferă o apreciere după fiecare pas. La final nu uita să oferi o mică dovadă de iubire: un sărut pe obraz, o îmbrățișare.
- Desigur, sunt situații în care copilul nu va face ce îi ceri. Unii părinți vor spune: *“Ha, ha! De cîte ori am încercat asta! Nu merge!”*. Aceasta se întamplă fie pentru ca nu există încă o relație pozitivă suficient de puternică, fie pentru că nu ești consecvent sau te enervezi și îți pierzi controlul. Dacă TU ți-ai pierdut controlul, cum poți cere unui copil să te asculte? Dacă ai încercat și *“nu merge orice ai face”* (deși, este imposibil așa ceva, întotdeauna există o soluție!) înseamnă pur și simplu ca ai un copil mai puternic decît tine, adult. Fie te obișnuiești cu ideea și accepți situația (deși nu este de dorit), fie faci ceva să te schimbi pînă nu este prea tîrziu. Nu copilul este problema, ci TU.
- Indiferent de atitudinea morocanoasă a copilului, TU trebuie să fii calm și iubitor. Este nevoie de puțin exercițiu, dar ... merită din plin! După cîteva încercări reușite te vei simți foarte bine. Vei simți că TU deții controlul situației, și așa este normal să fie.

5.2.PRACTICI EUROPENE DE ERADICAREA INTIMIDĂRII ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Inspirîndu-ne din ideile autoarei Adriana Battaglia în ghidul «European Strategy to Prevent and Tackle School Bullying» lifelong learning programme, propunem cîteva sfaturi – metode de stopare a fenomenului intimidării/hărțuirii din instituție de învățămînt:

"Cele mai bune practici" pentru manageri de instituție

1. Fiecare instituție ar trebui să aibă propria politică anti-agresiune. Directorul trebuie să se asigure că instituție lor are o politică clară de comportament care este aplicată în mod consecvent și corect. Șefii trebuie să adopte o poziție fermă cu privire la problema agresiunii și să susțină toate acțiunile anti-scuze ale școlii și ale comunității, precum și inițiative și activități de sprijin pentru a aborda orice problemă specifică de agresiune a mediului instituțional. De asemenea, ar trebui să pună în aplicare programe de intervenție și formare a profesorilor și părinților, programe de combatere a hărțuirii între copii și de a se asigura că tot personalul, părinții și copiii

sunt conștienți de rolul și responsabilitatea fiecăruia în procesul de combatere a fenomenului violenței.

Politica anti-agresiune ar trebui să conțină:

- a) Declarația privind politica școlii împotriva hărțuirii;
- b) Definiția succintă a agresiunii,
- c) Declarația dreptului de neagresiune garantată tuturor persoanelor din comunitatea preșcolară.
- d) Îndrumări cu privire la rolurile și responsabilitățile tuturor celor care asistă sau suspectează un act de violență
- e) Descrierea clară a sistemelor și procedurilor care trebuie respectate ori de câte ori are loc agresiunea
- f) Un angajament de a revizui politica cel puțin o dată pe an sau dacă este necesar după ce apare orice incident de agresiune în vederea perfecționării strategiei.

2. Directorii trebuie să asigure un mediu sigur și susținut pentru a oferi tuturor acționarilor sentimentul apartenenței la un grup cu valori comune.

3. Liderii, copiii activi (cu precădere pentru mediul școlar) ar trebui să încerce să mențină o bună comunicare cu părinții și acest lucru ar trebui să fie a o anumită prioritate atunci când există o problemă de agresiune. Ei ar trebui să încerce să se asigure că părinții se implică în viața școlară, că fac parte din comunitatea școlii și împreună pot contribui la asigurarea unui mediu primitor și sigur care ar favoriza învățarea. Dacă un părinte se simte binevenit în școală/grădiniță acesta va fi deschis și accesibil pentru programele și ideile promovate de instituție.

4. Ar trebui să utilizeze o serie de strategii pentru a se asigura că incidentele de agresiune sunt ținute la un nivel absolut minim. S-ar putea realiza diferite strategii, cum ar fi: "reuniuni în sala de clasă/ grupe ", să se creeze" grupuri de dezbateri "pentru a analiza cazurile; să utilizeze metodologii active de învățare, să încurajeze învățarea prin cooperare, făcând copiii conștienți de responsabilitățile lor și de nevoia să colaboreze pentru ca grupul să funcționeze bine; rezolvarea conflictele de grup creează și dezvoltă un climat care respinge abuzul (violența de gen, agresiunea ...); crearea grupurilor de ajutor; dezvoltarea programei de non-violență și proiectarea și implementarea proiectelor antiviolente: campanii, concursuri, etc...

5. Directorii de școală ar trebui să organizeze diferite activități de formare continuă în domeniul agresiunii de exemplu organizarea "Zilelor tematice".

6. Directorii ar putea cere ajutorul specialiștilor externi pentru a realiza elaborarea și implimentarea politicii lor anti-agresiune.

7. Implicarea copiilor și părinților în lupta împotriva hărțuirii. Copii și părinții ar trebui să fie implicați în elaborarea regulilor împotriva hărțuirii și să expună judecăți despre pedeapsă

atunci când regulile sunt încălcate. Pentru ca aceasta să funcționeze, adulții trebuie să joace un rol activ și îndrumător pentru a proteja bunăstarea tuturor celor implicați.

8. Ar trebui să motiveze copiii care participă activ la concursuri, evenimente sportive, evenimente extracurriculare, pentru a spori sentimentul de mândrie și încrederii în sine.

9. Directorii trebuie să sporească supravegherea copiilor în timpul procesului educațional, în orice moment al zilei inclusiv activitățile de pe terenul de joacă, pauzele de prânz, plimbările, excursiile etc.

10. Directorii trebuie să motiveze echipele didactice să realizeze noi proiecte pedagogice. Să încerce să lanseze proiecte neconvenționale pentru formarea autonomiei copilului și sporirea responsabilităților acestora.

11. În ceea ce privește managementul grupei, activitățile și discuțiile despre egalitate vor fi un bun exemplu precum și "cutii de agresiune", unde atât copiii mari dar și părinții ar putea posta un mesaj anonim în care să raporteze propria experiență. Studiile de caz ar putea deveni punctul de plecare pentru a obține o performanță, de exemplu copiii sau părinții trebuie să joace rolul victimei / agresorului. Este o activitate de reflecție despre modul în care s-ar simți dacă ar fi bătăușul sau victima și ce pot face pentru a preveni repetarea incidentului.

"Cele mai bune practici" pentru pedagogi.

Educatorul ar trebui:

1. Să lucreze pentru a preveni fenomenul violenței în grupă, nu trebuie să nege existența a problemelor de agresiune și nu ar trebui să se teamă să le abordeze în grupa de copii sau la ședințe cu părinții.

2. Să cunoască foarte bine copiii și mediul lor familial. Când sunt familiarizați cu contingentul ca grup, este mai ușor să notați schimbările individuale ale comportamentului copiilor pentru a vedea dinamica relațiilor de grup și a recunoaște agresiunea (mai ales dacă au avut loc în formă ascunsă, de exemplu, neglijare, respingere, etc.).

3. Să fie capabil să distingă agresiunea de alt comportament și să îi învețe pe copii să recunoască agresiunea și să ceară ajutor atunci când situația o impune.

4. Să reacționeze serios povestirile de agresiune relatate de copii. Să asculte copiii fără a-i învinui și fără a subestima importanța faptelor.

5. Să stabilească și să urmărească pedepsirea actului violent. Pentru a fi eficientă orice strategie de prevenire și combatere a violenței psihologice, verbale și alt tip de intimidare, aceasta neapărat trebuie să reflecte modul în care cadrele didactice și personalul școlii abordează problema hărțuirii în sala de clasă și cum sunt tratate incidentele post .

6. Să detecteze și să reacționeze prompt la agresiuni și orice manifestare de agresiune să fie relatată părinților.

7. Să se asigure că nu discriminează copiii tratându-i mai bine pe cei expusi pentru că sunt considerați "mai slabi", deoarece acest tip de tratament mai "bun" poate stârni gelozia altor copii sau poate deveni o metodă de manipulare pentru cei "mai slabi".

9. Să organizeze activități suplimentare pentru copiii care nu se comportă dezirabil.

10. Să formeze un parteneriat stabil între părinți-educatori-copii prin stabilirea unor reguli clare specifice comportamentului copiilor, de asemenea, să impună sancțiuni corespunzătoare, restricții pentru acei copii care nu respectă regulile reciproce de coexistență (de exemplu formarea unui "sistem de notare comportamentală").

Recomandările adresate părinților:

1. Reacționați calm. Încercați să nu manifestați nici o furie sau să luați o atitudine defensivă. Cereți-i copilului să explice ceea ce a făcut și modul cum s-au comportat.
2. Întrebați-l dacă există un motiv pentru acțiunile lui. Fă-l să-și dea seama că rănind și făcând o altă persoană nefericită, acest lucru va duce la consecințe neplăcute pentru el însuși.
3. Învăța-l că violența nu este o modalitate inteligentă de a rezolva conflictele. Ajutați-l să înțeleagă că considerați acest comportament în totalitate inacceptabil și dezamăgitor, dar pentru că îl iubești, vei lucra cu el pentru a găsi o soluție de viitor.
4. Aflați dacă există ceva în special care îl îngrijorează și anticipează acest comportament. Ajută-l să găsească modalități neagresive de a reacționa la acțiunile altora. Propune-i să plece atunci când simte că pierde controlul. Explicați-i diferența dintre agresivitate și asertivitate (asertivitatea se referă la propriile drepturi fără a încălca drepturile altora).
5. Discutați cu educatorul și spuneți-i tot ce știți. Discutați cu psihologul, pedagogul pentru o îndrumare. Întrebați dacă există undeva sau cineva în instituție la care copilul poate merge când el / ea simte că este pe punctul de a pierde controlul.
6. Răsplătiți copilul atunci când se comportă bine și oferiți-i modele/șabloane de comportament frumos sau evitare a unui conflict. De exemplu, spuneți-i copilului să nu răspundă la diverse provocări și să încerce reacționează calm.

La vârsta preșcolară copiii învață să-și exprime emoțiile proprii și să le înțeleagă pe cele ale adulților. Mecanismul de bază, necesar pentru o dezvoltare armonioasă a copilului atât din punct de vedere social, cât și emoțional, este formarea atașamentului. Mai mulți psihologi și pedagogi vin cu o serie de recomandări sau "**reguli de aur**" pentru o relație armonioasă copil-părinte, rezultată cu comportamente pozitive. Anton Makarenko, recunoscut de UNESCO drept educatorul ce a pus bazele educației moderne, stabilește zece reguli în acest sens:

1. **Comportamentul tău este cel mai important element al educației copilului.** Nu presupune că îți educi copilul doar când discuți cu el, când îi predai sau când îi ceri să facă ceva. Îi influențezi dezvoltarea în fiecare moment al vieții tale, chiar și atunci când nu ești acasă.

Modul în care te îmbraci sau vorbești cu oamenii, modul în care te superi sau te bucuri, modul în care îți tratezi prietenii sau dușmanii, modul în care râzi, chiar și modul în care citești un ziar... toate acestea contează enorm pentru un copil.

2. Educația trebuie să fie simplă, autentică, dar serioasă. Modul în care îți educi copilul ar trebui să se ghideze după aceste trei atribute. Seriozitatea nu înseamnă să fii, însă, supărat. Fii autentic, lasă-ți comportamentul să se potrivească momentului și realității din familia ta.

3. Fiecare părinte trebuie să știe clar ce vrea să vadă în copilul lui. Fii foarte clar în privința dorințelor tale ca părinte. Gândește-te bine la ele și vei afla unde greșești. Nu te lăsa descurajat, ai în față multe căi corecte pe care încă nu le-ai abordat.

4. Trebuie să-ți cunoști bine copilul. unde este? ce face și cu cine? Bineînțeles, însă, că trebuie să-i dai copilului tău cât mai multă libertate. Copilul tău trebuie să descopere și alte abordări sau idei, nu doar pe ale tale. Trebuie să-ți ajuți copilul să descopere bunătatea și răul din oameni și situații, și să lupte împotriva răului, în timp ce analizează realitatea. Acest proces natural nu poate avea loc într-o bulă.

5. Cheia educației este organizarea. Educația nu iartă micile greșeli. Educația nu e cultivată bine când apare indiferența. Buna organizare te ajută să fii atent la fiecare mic detaliu. Micile detalii au loc tot timpul, în fiecare zi, în fiecare oră. Ele construiesc un comportament. Educația are nevoie de timp bine folosit, mai degrabă, decât o mare cantitate de timp.

6 Nu îl forța să-l ajuți, dar bucură-te să-l ajuți. ajutorul părinților nu trebuie să vină forțat, să fie plictisitor sau enervant. Uneori copilul trebuie să se lupte puțin ca să învețe cum să depășească provocările și să-și rezolve sarcinile complicate. Dar, întotdeauna încearcă să-ți urmărești copilul când lucrează. Nu-l lăsa să devină pierdut, confuz sau disperat. Uneori, copilul trebuie să-ți vadă atenția și vigilența față de el, dar, cel mai important, să-ți vadă încrederea pe care o ai în el.

7. Niciodată nu-l recompensa sau pedepsi pentru rezultatele muncii sale. Dezaprob total introducerea unui sistem de recompense sau pedepse atunci când vine vorba de muncă. Simplul fapt că rezolvă o problemă existentă ar trebui să-i ofere bucurie copilului tău. Recunoașterea muncii făcute este cea mai bună recompensă pentru efortul depus. Aprobarea ta pentru autenticitatea, efortul și metodele folosite este cea mai bună recompensă posibilă. Fii atent să nu abuzezi cu laudele. Nu ar trebui să-ți lauzi copilul în fața prietenilor tăi. Mai mult, nu ar trebui nici să-l pedepsești sau să amintești despre rezultatele lui slabe în fața prietenilor tăi. Principala idee este ca el să muncească și să o facă bine.

8. **Un copil nu va fi capabil să iubească, dacă nu știe cât valorează.** Să iubești, să recunoști dragostea, să fii fericit- toate acestea înseamnă să te respecti pe tine și să știi care-ți este valoarea.

9. **Nu te sacrifică niciodată pentru copil.** Auzim foarte des părinți care se plâng: „Noi, părinții, le dăm totul copiilor noștri. Sacrificăm totul pentru ei, inclusiv fericirea noastră.”. Țăsta este cel mai mare rău pe care i-l poți face copilului tău. Este un dar cumplit. Pe de altă parte, dacă vrei să-ți otrăvești copilul, ai putea, la fel de bine, să-i dai copilului tău doar o ceșcuță din fericirea ta. E la fel.

10. **Nu-i poți preda copilului fericirea, dar îl poți educa în așa fel încât să fie fericit.**

Dragostea este cel mai frumos sentiment, ea creează minuni, creează oameni noi și cele mai mari valori ale omenirii.

Aplicație pentru lucrul individual: Căutați informație suplimentară asupra stilului de educație pozitivă, faceți o succintă prezentare a principiilor acesteia, selectați și propuneți 1-3 metode practice și/sau modalități/ exerciții de aplicare. Desfășurați un seminar practic cu părinții/colegii de grupă cu genericul ”Educăm pozitiv”

BIBLIOGRAFIE

1. B. Bursuc, A. Popescu. "Managementul clasei", Ghid pentru profesori și învățători. UNICEF Buzău. 2007, 119p
2. Cojocaru Ș., Bunea O, Clicinschi A., Zăgan I. *Abordarea pozitivă a comportamentelor copilului*. Iași: Expert Projects, 2015, 51p.
3. Cuhureanu T. Importanța stilului parental de educație în formarea și conturarea personalității copilului. În *Învățământul postmodern: eficiență și funcționalitate*. Materialele conferinței științifice din 5 noiembrie 2013. Coord. Guțu V. Chișinău, 2013, pp 477-481.
4. Durrant J. *O abordare pozitivă, bazată pe respectarea drepturilor copiilor*. Ghid pentru dezvoltarea relațiilor sănătoase între părinți și copii. București: Salvați Copii, 2012, 64 p.
5. Furtună D. *Homo Aggressivus: De ce nu se opresc războaiele și violența*. Chișinău: Lexon – Prim, 2015, 660 p.
6. Gough D. *Child Abuse Review. ISI Journal Citation Reports: Ranking, Volumul 2, nr. 3, Septembrie 1993, pp 149-218,*
7. Gorea S., Maximenco L. Consecințe psiho-comportamentale ale violenței domestice asupra copilului. În *Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional*. Materialele conferinței științifice din 10 octombrie 2014. Coord. Stamatina O. Chișinău, 2014, pp 35-46.
8. Killen K., *Copilul maltratat. Timisoara: Eurobit, 1998, 456p.*
9. Losîi E., Familia și comportamentul agresiv al copiilor. În *Familia – factor existențial de promovare a valorilor etern – umane*. Materialele Conferinței Științifice Internaționale din 15 mai 2012. Coord. Cuznețov-Secrieru L. Chișinău: [CEP USM](#), 2012, pp281
10. Losîi E., Viziuni științifice asupra fenomenului de agresivitate. În *Diminuarea violenței în sistemul educațional; probleme și perspective de soluționare*. Coord. Stamatina O. Chișinău: Garamond-Studio, 2012, pp 74-86
11. Mihăilescu I., *Un deceniu de tranziție : situația copilului și a familiei în România*. București: UNICEF, 2000, 177p.
12. Mitrofan N. *Psihologie judiciară*. București: Șansa, 1994, 360p
13. Muntean A., Munteanu A. *Violență, traumă, reziliență*. Iași: Polirom, 2011, 340 p.
14. Numan Çelebi. *Dezvoltarea abilităților parentale*. Grundtvig, 2013, 80 p.
15. Petrovai D., Petrică S. *Cum îi ajutam pe copii să meargă fericiți la școală?* Ghid practic pentru învățători. București: Miniped, 2013, 176 p.

16. Rotari O., Țurcan O. Relația ”victimă – agresor” prin prisma conceptului de ”violență”. În *Criminalitatea în Republica Moldova. Probleme actuale și căi de soluționare*. Conferință internațională, ULIM. Coord. Rotari O. Chișinău, 2013, pp151-157.
17. Roth-Szamoskozi M., *Protectia copilului – dileme, conceptii si metode*. Cluj: Presa Univeristara Clujeana, 1999, 308 p.
18. Sîmboteanu D. *Audierea legală a copiilor victime/ martori ai abuzului și neglijării*, Ghid pentru profesioniști, Chișinău – 2009, 57p.
19. Sîmboteanu D., Dinu N. *Bătaia părintească înseamnă violență. Chișinău: CNPAC, 2016, 36p.*
20. Sîmboteanu D. *Fără palme și abuz, cum să stabilești cu dragoste și respect limitele pentru copil*. Chișinău: CNPAC, 2016, 24 p.
21. Stamatina O., Racu I. *Fundamente psihopedagogice ale prevenirii și combaterii violenței în sistemul educațional*. Chișinău, 2014, 367p.
22. Stan E. *Desprepedeșe și recompense în educație*. Iași: Institutul European, 2004, 124 p.
23. Stancu M., Romilă A. *Manual de Diagnostică și Statistică a Tulburarilor Mentale. DSM IV*, București: Pegasus, 2000, 922p.
24. Zamfir C., Zamfir E. *Pentru o societate centrată pe copil*. București: Alternative, 1997, 158p.
25. Zorillo L. *Rezistența la educație: soluții și perspective*. Bălți, 2014, 318p.
26. *Dicționarul explicativ al limbii române. Ediția a II, București: Univers enciclopedic, 1998, 1192p.*
27. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, în vigoare 18.08.1994
28. Codul Penal al Republicii Moldova, Nr. 985 din 18.04.2002 în vigoare 14.04.2009
29. Codul Educației Republicii Moldova, Nr. 152 din 17.07.2014 în vigoare 23.11.2014
30. **Codul Familiei** Republicii Moldova, Nr. 1316 din 26.10.2000 în vigoare 26.04.2001
31. **Codul Muncii** Republicii Moldova, Nr. 154 din 28.03.2003 în vigoare 29.07.2003
32. **Codul Contravențional, Nr.218 din** 24.10.2008 în vigoare 31.05.2009
33. Codul Penal, Nr. 985 din 18.04.2002, în vigoare 14.04.2009
34. **Legea** privind drepturile copilului Nr. 338 din 15.12.1994 în vigoare 02.03.1995
35. **Legea** cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie Nr. 45 din 01.03.2007 în vigoare 18.09.2008
36. Hotărârea nr. 49/2011 (România) în vigoare de la 16.02.2011
37. Hotărârea nr.270 din 08.04.2014cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și

- monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, în vigoare din 18.04.2014
38. Ordinul Ministerului Educației nr. 858 din 23.08.2013, **Metodologia privind procesul de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, în vigoare din 23.02.2013**
39. Convenția cu privire la Drepturile Copilului. [accesat 20.10.2016]; available from: http://salvaticopiii.ro/upload/p000600010000ConventieONU_drepturile_copilului_2010.pdf
40. Convenția Generală a Organizației Internaționale a Muncii Nr. 182/1999.[accesat 20.10.2016]; available from: <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Domenii/Relatii%20bilaterale-organizatii/Conventii-OIM/182.pdf>
41. Terre des Hommes. Program de educație parentală. [accesat 01.02.2017]; available from: http://tdh-moldova.md/media/files/files/programul_de_edu_parentala_8234388.pdf
42. American Academy of Pediatrics. Some Children's TV Shows are Bad for Their Brains[accesat 20.10.2016]; available from: <https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/pages/Some-Children's-TV-Shows-are-Bad-for-Their-Brains.aspx>
43. Andreea Biji. Nu vă mai bateți copiii! 3 soluții de educație pozitivă. [accesat 12.10.2016]; available from: <http://www.eva.ro/casa-si-familie/copii/nu-va-mai-bateti-copiii-3-solutii-de-educatie-pozitiva-articol-38223.html>
44. Monica Bolocan. PASTILA DE PSIHOLOGIE: CUM SA CONVINGI COPILUL SA FACACE II CERII[accesat 09.09.2017];<http://www.kidspots.ro/pastila-de-psihiologie-cum-sa-convingi-copilul-sa-faca-ce-ii-ceri/>